

UNIVERSITEIT UTRECHT

Universiteit Utrecht

vóór gelijke behandeling
tegen discriminatie

De Liefdesrelatie met Discriminatie

Een onderzoek naar het effect van relatiestatus op het ervaren
van rassendiscriminatie onder niet-westerse allochtone
Nederlanders

Lisa Lankwarden

Begeleider Masterthesis: Bram Lancee
Tweede beoordelaar: Bas Hofstra
Begeleider Stage: Eefje Vonken
Stage bedrijf: RADAR antidiscriminatiebureau
Studentnummer: 3664619
Datum: 29-06-2015

Voorwoord

Voor u ligt mijn masterthesis over het effect van relatiestatus op het ervaren van rassendiscriminatie bij niet-westerse allochtone Nederlanders. De afgelopen maanden heb ik met plezier aan deze scriptie gewerkt in het kader van de afronding van de master Vraagstukken van Beleid en Organisatie aan de Universiteit Utrecht. Ook heb ik gedurende deze periode met veel plezier stage gelopen bij antidiscriminatiebureau RADAR. Ik wil allereerst mijn begeleiders Bram Lancee (Universiteit Utrecht) en Eefje Vonken (RADAR) bedanken voor alle input en feedback die mij hebben geholpen bij het voltooien van deze scriptie. Tenslotte wil ik mijn studiegenoot Michel Vergouwen, mijn vriend Tony Tannous en mijn familie bedanken voor alle steun tijdens het schrijven van deze scriptie.

Samenvatting

De focus van dit onderzoek ligt op het ervaren van rassendiscriminatie, waaronder de aspecten huidskleur, etniciteit en culturele achtergronden vallen (Internationaal Verdrag Rassendiscriminatie, 1966). Het ervaren van rassendiscriminatie kan leiden tot verschillende mentale en fysieke gezondheidsproblemen bij de slachtoffers en leidt daarnaast tot sociaaleconomische ongelijkheid in de maatschappij. Onderzoek naar de aanleidingen en gevolgen van rassendiscriminatie kan bijdragen aan het tegengaan van deze negatieve gevolgen. Deze studie bekijkt of het hebben van een autochtone (interetnische) of co-etnische partner invloed heeft op de mate van ervaren van rassendiscriminatie bij niet-westerse allochtonen en is daarmee de eerste in zijn soort.

Op basis van de partnerkeuzetheorie van Kalmijn (1991), de geïntegreerde dreigingstheorie van Stephan & Stephan (1996), de contacttheorie van Allport (1954) en de integratie paradox, werd verwacht dat niet-westerse allochtonen met interetnische relaties enerzijds *minder* rassendiscriminatie en anderzijds *meer* rassendiscriminatie ervaren, vergeleken met co-etnische relaties. Hierbij werd onderscheid gemaakt tussen invloeden op omgevingsniveau (reacties van de autochtone bevolking) en individueel niveau (mate van integratie en contact met autochtonen). Dit onderzoek heeft gebruik gemaakt van regressieanalyses op basis van de Survey Integratie Minderheden (2006). Deze survey is gericht op de vier grootste etnische minderheden in Nederland: Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen. Na selecties bestond de onderzoekspopulatie uit 2395 respondenten.

Uitgebreide data-analyses hebben niet eenduidig kunnen aantonen of er sprake is van meer of minder ervaren rassendiscriminatie bij niet-westerse allochtonen met interetnische relaties, vergeleken met co-etnische relaties. Relatiestatus had geen significant effect op het ervaren van rassendiscriminatie, *totdat* de mate van zelfidentificatie werd toegevoegd aan de analyses. Uit deze analyses kan geconcludeerd worden dat niet-westerse allochtonen met interetnische relaties *meer* rassendiscriminatie ervaren dan niet-westerse allochtonen met co-etnische relaties, maar dat dit effect afneemt naarmate zij zich meer identificeren als Nederlander. Omdat er enkel na toevoeging van zelfidentificatie een significant effect gevonden werd, kan niet 'definitief' geconcludeerd worden dat het hebben van een interetnische relatie van invloed is op het ervaren van rassendiscriminatie bij niet-westerse allochtone Nederlanders. De belangrijkste aanbeveling luidt dan ook om *voorlopig* geen beleid tegen rassendiscriminatie te ontwikkelen gebaseerd op de invloed van relatiestatus, maar eerst vervolgonderzoek te doen naar dit thema. Als men desondanks op basis van dit onderzoek beleid wil ontwikkelen, wordt aanbevolen dit te richten op het normaliseren van interetnische relaties. Doormiddel van een campagne gericht op zowel de autochtone bevolking als etnische minderheden, kunnen vooroordelen en misconcepties over interetnische relaties verminderd worden.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
1.1. Interetnische relaties: Minder of meer ervaren rassendiscriminatie dan co-etnische relaties?	6
1.2. Het vraagstuk	8
2. Theoretisch Kader	10
2.1. Ervaren discriminatie	10
2.2. Interetnische relaties: Indicatief voor hoge mate van integratie	11
2.3. Autochtone partners vs. co-etnische partners: Minder of meer ervaren rassendiscriminatie?	13
2.4.1. Minder ervaren rassendiscriminatie door meer interetnisch contact?	15
2.4.2. Integratie paradox: Goed geïntegreerd en toch meer ervaren rassendiscriminatie?	16
2.5. Hypotheses: Meer of minder ervaren discriminatie bij allochtone Nederlanders met interetnische relaties?	16
3. Data & Methoden	19
3.1. Dataset	19
3.2. Selecties	20
3.3. Variabelen	20
3.4. Analyses	24
4. Resultaten	25
4.1. Het effect van relatiestatus op het ervaren van rassendiscriminatie	25
4.2. Extra analyses	27
4.3. Resultaten χ^2 -analyses partnerkeuzetheorie	28
4.4. Resultaten test contacttheorie	30
4.5. Resultaten test integratie paradox	30
4.6. Filters	32
5. Conclusie	39
5.1. Terugblik theorie	39
5.2. Antwoord op de onderzoeksvraag	40
6. Discussie	42

7. Aanbevelingen	44
7.1. Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	44
7.2. Aanbevelingen voor beleid	45
Literatuur	47
Bijlage 1. Beschrijvende statistieken	53
Bijlage 2. Gegevens participanten interviews	53
Bijlage 3. Itemlijst expertinterviews	54

1. Inleiding

In 2000 publiceerde NRC Handelsblad het artikel *'Het multiculturele drama'*, waarin schrijver Paul Scheffer het Nederlandse immigratie- en integratiebeleid uitvoerig bekritiseert. De boodschap van zijn pleidooi was duidelijk: De tolerante multiculturele samenleving is mislukt. Hij stelde dat het integratiebeleid gericht op behoud van de eigen identiteit enkel zou leiden tot ongelijkheid en vervreemding (NRC Handelsblad, 29 januari 2000). Het hevige politieke en maatschappelijke debat dat hierop volgde heeft ertoe geleid dat het integratievraagstuk al weer een aantal jaar hoog op de politieke en maatschappelijke agenda staat. De kritiek op de multiculturele samenleving zien we onder andere terug in de Integratienota van 2011, waarin is opgenomen dat de verantwoordelijkheid voor integratie niet langer bij de overheid ligt maar bij degenen die zich hier vestigen. Bovendien wordt er gestreefd naar *volledige* integratie (of assimilatie) in plaats van integratie met behoud van eigen cultuur (Integratienota, 2011). Volledige integratie wordt echter bemoeilijkt door vooroordelen en discriminatie en dienen daarom met kracht te worden bestreden (Integratienota, 2011). Discriminatie leidt tot ongelijkheid in de maatschappij en het ervaren van discriminatie kan leiden tot mentale en fysieke gezondheidsproblemen (Huynh & Fuligni, 2010). Discriminatie is dan ook een misdrijf en in strijd met Artikel 1 uit de Nederlandse grondwet.

Men spreekt van discriminatie wanneer (groepen) mensen ongelijk worden behandeld op basis van persoons- of groepskenmerken die niet ter zake doen (Monitor Rassendiscriminatie, 2009). De focus van dit onderzoek zal liggen op het ervaren van rassendiscriminatie, waaronder de aspecten huidskleur, etniciteit en culturele achtergronden vallen (Internationaal Verdrag Rassendiscriminatie, 1966). Naast ongelijke behandeling van mensen en/of bevolkingsgroepen op basis van hun ras, vallen ook algemene uitingen van xenofobie (angst voor vreemdelingen) onder rassendiscriminatie (RADAR, 2014). Er is een verschil tussen discriminatie en het *ervaren* van discriminatie. Zo kan een individu het *gevoel* hebben gediscrimineerd te worden terwijl dit in feite niet zo is. Andersom kan het natuurlijk ook: iemand kan gediscrimineerd worden zonder het door te hebben (Monitor Rassendiscriminatie, 2009). Desondanks zijn metingen van *ervaren* discriminatie zeer indicatief voor feitelijke discriminatie (Monitor Rassendiscriminatie, 2009). Het ervaren van rassendiscriminatie kan leiden tot verscheidene mentale en fysieke gezondheidsproblemen, waaronder stress, depressie en hartproblematiek (Huynh & Fuligni, 2010). De maatschappij als geheel ondervindt ook negatieve gevolgen van rassendiscriminatie. Zo weerhoudt rassendiscriminatie etnische minderheidsgroepen van 'volledige integratie' in het sociale leven en op de arbeidsmarkt, iets wat juist zo hoog op de maatschappelijke en politieke agenda staat. Daarnaast zorgen (mentale) gezondheidsklachten en werkloosheid als gevolg van rassendiscriminatie voor hogere maatschappelijke kosten in de vorm van gezondheidszorg, speciale ondersteuningsprogramma's en uitkeringen. Bovendien is er sprake van een verharding van de tweedeling van de maatschappij: Verschillen tussen etnische groepen, politiek links

en politiek rechts worden sterker benadrukt dan de overeenkomsten (Sleegers, 2007). Dit leidt tot een vicieuze cirkel waarbij spanningen tussen bevolkingsgroepen leiden tot vooroordelen en discriminatie, wat vervolgens weer leidt tot meer spanningen. Rassendiscriminatie heeft onmiskenbaar veel negatieve gevolgen voor mens en maatschappij. Onderzoek naar de aanleidingen en gevolgen van rassendiscriminatie kan bijdragen aan het tegengaan van deze negatieve gevolgen. Uit de literatuur – die later besproken zal worden – kan worden opgemaakt dat een van deze mogelijke factoren *relatiestatus* is. Hiermee wordt bedoeld of men een interetnische of co-etnische relatie heeft. Een liefdesrelatie tussen twee mensen van dezelfde etniciteit wordt co-etnisch genoemd, een liefdesrelatie tussen twee mensen van elk een andere etniciteit wordt interetnisch genoemd (Veldboer, Duyvendak & Bouw, 2007). De huidige studie bekijkt of niet-westerse allochtone Nederlanders met autochtone partners (interetnisch) verschillen in mate van ervaren rassendiscriminatie, vergeleken met niet-westerse allochtone Nederlanders met co-etnische partners¹.

1.1. Interetnische relaties: Minder of meer ervaren rassendiscriminatie dan co-etnische relaties?

Waarom is het nu interessant om te kijken of de mate van discriminatie verschilt tussen niet-westerse allochtonen met een interetnische of een co-etnische liefdesrelatie? Interetnische liefdesrelaties worden ook wel gezien als de hoogst haalbare verbondenheid tussen twee maatschappelijke groepen en daardoor als indicatief voor de mate van integratie van etnische minderheden én voor de mate van sociale acceptatie door autochtonen (Veldboer, Duyvendak & Bouw, 2007; Song, 2009). Sommige onderzoekers stellen zelfs dat gemengde relaties een voorwaarde zijn voor integratie, omdat er pas sprake zou zijn van integratie wanneer er tussen groepen wordt gehuwd (Veldboer, Duyvendak & Bouw, 2007). Het is daarom interessant om te kijken naar de link tussen relatiestatus –interetnisch of co-etnisch– en rassendiscriminatie. Immers, als het hebben van een interetnische relatie wijst op een hoge mate van integratie –wat gewenst is bij de autochtone bevolking– dan zou de persoon in kwestie positiever beoordeeld moeten worden dan iemand met een co-etnische relatie. Autochtonen zien dan namelijk meer overeenkomsten dan verschillen op gebieden als taal, normen, waarden en cultuur, waardoor vooroordelen en gevoelens van conflict en dreiging afnemen. Hierdoor neemt de kans op discriminatie af en daarmee de kans op het ervaren van discriminatie (deze verwachtingen en verbanden zullen in hoofdstuk twee uitgebreid worden toegelicht). Het is daarnaast ook interessant om naar de link tussen rassendiscriminatie en relatiestatus te kijken, omdat zowel liefdesrelaties als rassendiscriminatie ontstaan uit interetnisch contact. Mogelijk staan deze twee uitersten van interetnisch contact niet alleen tegenover elkaar, maar ook in verband met elkaar. Voorgaand onderzoek biedt ondersteuning voor eerder genoemde verwachtingen: Rosenblatt, Karis & Powell (1995) beargumenteren dat de toename van interetnische huwelijken in de Verenigde Staten zou wijzen op een vergrote tolerantie jegens interetnische relaties en dat dit geïnterpreteerd kan worden als

---

¹ Het hebben van een autochtone partner staat in dit onderzoek synoniem voor het hebben van een interetnische relatie. Beide termen worden gebruikt.

een afname van racisme. Daarnaast wijst een toename van interetnische liefdesrelaties op een vermindering van de sociale afstand tussen maatschappelijke groepen en laat het bovendien zien dat men de sociale en culturele verschillen niet langer als significante barrière ziet voor liefdesrelaties (Alba & Nee, 2003; Gordon, 1964; Kalmijn, 1998; Lee & Edmonston, 2005; Liang & Ito, 1999; Spickard, 1989).

De andere kant van het argument is dat niet-westerse allochtonen met interetnische relaties juist méér kans hebben op het ervaren van rassendiscriminatie dan niet-westerse allochtonen met co-etnische relaties. Deze verwachting is gestoeld op het idee dat autochtonen interetnische liefdesrelaties juist als bedreigend zien voor de normen en waarden, economische status en zelfs fysieke veiligheid van de autochtone partners en eventuele kinderen. Ook kunnen autochtonen de ‘etnische mengeling’ zien als bedreigend voor de maatschappij en autochtone cultuur in het algemeen (deze verwachtingen en verbanden zullen in hoofdstuk twee uitgebreid worden toegelicht). Voorgaand onderzoek laat zien dat interetnische koppels geregeld te maken hebben met vooroordelen en rassendiscriminatie.

Conflicterende normen, waarden en vooroordelen leiden tot discriminatie, gebrek aan sociale support vanuit het sociale netwerk, stress, gezondheidsproblemen en relatieproblemen (Adams, 1969; Bratter & Eschbach, 2006). Sommige interetnische stellen beperken het contact met familie en vrienden vanwege de weerstand die zij bij hen voelen (McNamara et al., 1999; Rosenblatt et al., 1995). Anderen geven aan rassendiscriminatie te ervaren in de openbare ruimte en tijdens recreatieve activiteiten (Hibbler & Shinew, 2002). Familie, vrienden en kennissen hebben over het algemeen een etnisch endogene preferentie, waardoor beide partners in een interetnische relatie vaak met negatieve attitudes jegens hun relatie te maken krijgen (Johnson & Warren, 1994; Root, 2001; Kalmijn, 1998). De weerstand vanuit directe familie vermindert of verdwijnt echter vaak naarmate de tijd vordert (Rosenblatt, Karis & Powell, 1995). Sommige onderzoekers beargumenteren dat, hoewel het aantal interetnische huwelijken door de jaren heen is toegenomen, het aantal nog steeds klein is door gebrekkige sociale acceptatie van interetnische relaties (Johnson & Warren, 1994; Staples, 1992). Verder blijkt uit onderzoek naar de invloed van weerstand uit het sociale netwerk bij getrouwde stellen, dat interetnisch getrouwde stellen relatief meer kans hebben op psychologische problemen dan co-etnisch getrouwde stellen (Bratter & Eschbach, 2006).

Over de attitudes van etnische minderheden jegens interetnische relaties weten we uit Amerikaans onderzoek dat de families van de afro-Amerikaanse partners vaak positiever tegenover de relatie staan dan de families van de blanke partners (Kouri & Lasswell, 1993; Porterfield, 1978; Rosenblatt, Karis & Powell, 1995). Negatieve attitudes vanuit de Afro-Amerikaanse gemeenschap omvatten vaak een gevoel van afwijzing (‘Waarom niet een van ons?’) en gevoelens van dreiging (‘Er wordt er één van ons gestolen’) (Rosenblatt, Karis & Powell, 1995). Interetnische relaties tussen ‘blanken’ en ‘zwarten’ worden soms ook onacceptabel bevonden in verband met het slavernij verleden (Rosenblatt, Karis & Powell, 1995). Soortgelijke sentimenten worden bij Surinaamse en Antilliaanse minderheidsgroepen

verwacht. Desondanks blijkt dat gemengde huwelijken vaker voorkomen bij Surinamers en Antillianen dan bij Turken en Marokkanen (Sanches, 1997). In het onderzoek van Sanches (1997) wordt onder andere geconcludeerd dat dit verschil komt doordat Surinamers en Antillianen beter geïntegreerd zijn dan Turken en Marokkanen. Bij Turkse en Marokkaanse gemeenschappen speelt naast de preferentie voor etnische endogamie ook de preferentie voor religieuze endogamie een grote rol (Eldering, 1999; Sanches, 1997). Naast dat men een preferentie heeft voor partners die ‘soortgelijk’ zijn op het gebied van religie en cultuur, heeft men ook nog te maken met de invloed van het islamitisch huwelijksrecht, welke moslimvrouwen verbiedt te huwen met niet-moslim mannen (Eldering, 1999). Daarnaast hebben Turken en Marokkanen negatieve attitudes jegens interetnische relaties doordat zij bang zijn dat de Nederlandse normen en waarden die van de eigen groep corrumperen (Eldering, 1999). Zij hebben andere opvoedingswaarden, andere omgangswaarden en zien bovendien een taalbarrière (Eldering, 1999). Surinamers en Antillianen delen deze negatieve sentimenten, zij het in mindere mate doordat zij minder te maken hebben met de religieuze- en taalbarrières (Martens, 1999).

1.2. Het vraagstuk

Net als bij Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen geldt voor autochtonen dat negatieve attitudes omtrent interetnische relaties vaak de vorm van afwijzing door het sociale netwerk en gevoelens van dreiging bij het sociale netwerk aannemen (Rosenblatt, Karis & Powell, 1995; Root, 2001). We weten echter ook dat interetnische relaties als zeer positief worden gezien –in ieder geval door de sociale wetenschap en de politiek– omdat het zou wijzen op een hoge mate van integratie (Veldboer, Duyvendak & Bouw, 2007). Op basis hiervan kan men verwachten dat het hebben van een interetnische relatie positieve reacties oproept. Dat zou betekenen dat de kans op rassendiscriminatie en daarmee de mate van ervaren rassendiscriminatie lager is bij niet-westerse allochtone Nederlanders met interetnische relaties vergeleken met co-etnische relaties. Het zou echter ook kunnen dat het hebben van een interetnische relatie juist negatieve reacties oproept. Dat zou betekenen dat de kans op rassendiscriminatie en daarmee de mate van ervaren rassendiscriminatie juist hoger is bij niet-westerse allochtone Nederlanders met interetnische relaties vergeleken met co-etnische relaties. Daarnaast zou er ook nog sprake kunnen zijn van verschillen in de beleving van rassendiscriminatie tussen niet-westerse allochtonen met interetnische- of co-etnische relaties. Is het mogelijk dat ‘de hoogste vorm van integratie’ juist zorgt voor het ervaren van meer rassendiscriminatie? Het antwoord op deze mogelijke paradox is tot nu toe uitgebleven. Het huidige onderzoek probeert daarom de volgende vraag te beantwoorden: *‘In hoeverre is er meer of minder sprake van ervaren rassendiscriminatie bij niet-westerse allochtone Nederlanders met een interetnische relatie, vergeleken met co-etnische relaties?’*

Het beantwoorden van deze vraag zal een wetenschappelijk kennistekort opvullen. Uit het voorgaand onderzoek dat besproken is, blijkt namelijk dat er al veel bekend is over de oorzaken en gevolgen van (ervaren) rassendiscriminatie (zie ook: Feagin & Eckberg, 1980; Pascoe & Richman, 2009). Ook is er al veel bekend over het ontstaan van interetnische en co-etnische relaties en hoe de partners en sociale omgevingen hier mee omgaan (zie ook: Hohmann-Marriott & Amato, 2008; Qian, 2005). We weten echter nog weinig over of de ervaring van rassendiscriminatie verschilt voor niet-westerse allochtone Nederlanders met interetnische of co-etnische relaties. Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden wordt gebruik gemaakt van regressieanalyses op basis van de Survey Integratie Minderheden (2006). Deze survey is gericht op de vier grootste etnische minderheden in Nederland: Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen. Van de 5.250 respondenten behoren 4.217 respondenten tot deze vier etnische minderheidsgroepen. Zij vormen de onderzoekspopulatie voor dit onderzoek.

2. Theoretisch Kader

In dit hoofdstuk wordt een theoretisch antwoord gegeven op de onderzoeksvraag. Allereerst zal worden uitgelegd wat er precies verstaan wordt onder het ervaren van rassendiscriminatie en welke gevolgen het heeft. Daarna wordt de partnerkeuzetheorie van Kalmijn (1991) gebruikt om te verklaren waarom het hebben van een interetnische relatie indicatief is voor hoge mate van integratie. Deze theorie wordt in combinatie met conflicttheorieën gebruikt om te verklaren waarom niet-westerse allochtone Nederlanders met interetnische relaties enerzijds minder en anderzijds meer rassendiscriminatie kunnen ervaren dan niet-westerse allochtone Nederlanders met co-etnische relaties. Hierbij wordt er eerst gekeken naar externe invloeden om vervolgens te kijken of allochtonen met interetnische relaties rassendiscriminatie mogelijk anders *ervaren* dan allochtonen met co-etnische relaties.

2.1. Ervaren discriminatie

Zoals eerder aangegeven bestaat er een verschil tussen discriminatie en het *ervaren* van discriminatie. Men kan denken gediscrimineerd te worden terwijl dit (juridisch) niet het geval is en andersom (Andriessen et al., 2015). Het huidige onderzoek richt zich op het ervaren van rassendiscriminatie. Het ervaren van rassendiscriminatie kan zich uiten in vele vormen. Een aantal hiervan zijn: geweigerd worden bij sollicitaties, geweigerd worden bij horecagelegenheden, slechtere service krijgen dan anderen, anders/afkeurend aangekeken worden in openbare ruimtes, behandeld worden alsof je dommer bent dan anderen, ‘geplaagd’ worden met stereotypische grappen of betwijfeld worden op je eerlijkheid of vertrouwenswaardigheid (Mossakowski, 2003). Vanzelfsprekend kunnen feitelijke rassendiscriminatie en ervaren rassendiscriminatie samenvallen: Bij aantoonbare rassendiscriminatie – bijvoorbeeld uitschelden – zal men hoogstwaarschijnlijk ook rassendiscriminatie *ervaren*. Of er nu sprake is van feitelijke discriminatie of niet, het ervaren hiervan zal dezelfde gevolgen hebben. Immers, het individu *ervaart* de discriminatie als reëel. Rassendiscriminatie wordt veruit het meest door niet-westerse allochtonen ervaren (Huijnk & Dagevos, 2012). Rassendiscriminatie wordt als zeer persoonlijk en vernederend ervaren (Delgado, 1982; Feagin, 1991; Landrine & Klonoff, 1996) en kan leiden tot gevoelens van stress, ambiguïteit, spanning, onmacht, frustratie en onrechtvaardigheid (Bowser, 1981; Fanon, 1968; Feagin, 1991; Fernando, 1984; Gary, 1991; Grier & Cobbs, 1968; McCarthy & Yancey, 1971; Parker & Kleiner, 1966; Smith, 1985; Tidwell, 1990). Het *gevoel* gediscrimineerd te worden kan veel regelmatigere voorkomen dan feitelijke discriminatie en is bovendien moeilijk aan te tonen. Hierdoor kunnen gevoelens van onmacht, onrechtvaardigheid en frustratie toenemen.

Uit meerdere studies is gebleken dat er een relatie bestaat tussen feitelijke rassendiscriminatie, ervaren rassendiscriminatie en slechtere mentale gezondheid onder etnische minderheden (Broman, 1997;

Brown, 1998; Jackson et al., 1996; Landrine & Klonoff, 1996; Noh et al., 1999; Thompson, 1996; Williams et al., 1997). Zo blijkt dat het ervaren van rassendiscriminatie kan leiden tot mentale gezondheidsproblemen als stress, lager zelfvertrouwen en depressie (Huynh & Fuligni, 2010; Edwards & Romero, 2008; Greene et al., 2006) Dit kan (in)direct leiden tot fysieke gezondheidsproblemen, zoals hoofdpijn, maagklachten en hartproblematiek (Huynh & Fuligni, 2010). Daarnaast blijkt dat het ervaren van discriminatie leidt tot lagere inzet en prestaties in het onderwijs en op de arbeidsmarkt (Huynh & Fuligni, 2010; Ogbu 1991; Steele 1997; Loury 2002; Wong, Eccles, & Sameroff, 2003). Etnische minderheden die regelmatig met rassendiscriminatie te maken hebben worden gevoeliger voor discriminatoire prikkels (Monitor Rassendiscriminatie, 2009; Mendoza-Denton et al., 2002). Zij verwachten sneller gediscrimineerd te worden en *ervaren* hierdoor ook meer discriminatie, ook al is er niet altijd sprake van feitelijke discriminatie (Monitor Rassendiscriminatie, 2009; Mendoza-Denton et al., 2002). Niet-westerse etnische minderheden hebben het vaakst te maken met feitelijke rassendiscriminatie. Zij zijn hierdoor gevoeliger voor het *ervaren* van rassendiscriminatie en het ervaren van discriminatie is gerelateerd aan slechte gezondheidsuitkomsten. Niet-westerse etnische minderheden lopen hierdoor een hoger gezondheidsrisico. Naast negatieve effecten op de (mentale) gezondheid van etnische minderheden, zijn er ook negatieve sociaaleconomische effecten van discriminatie. Zo ervaren etnische minderheden een achterstand op de arbeidsmarkt die deels verklaard kan worden door rassendiscriminatie. Uit meerdere onderzoeken is gebleken dat autochtonen betere kansen hebben op de arbeidsmarkt dan allochtonen, zelfs wanneer gecontroleerd is voor factoren als opleidingsniveau en werkervaring (Andriessen, Nievers & Dagevos, 2012; Pager & Shepherd, 2008; Cross et al, 1989; Turner et al., 1991; Fix & Struyk, 1993; Wilson et al., 1995).

2.2. Interetnische relaties: Indicatief voor hoge mate van integratie

Om te laten zien waarom het hebben van een interetnische relatie indicatief is voor hoge mate van integratie, wordt de theorie van Preferenties, Kansen, Restricties en Derde Partijen (Kalmijn, 1991) behandeld. De theorie –ook wel de partnerkeuzetheorie genoemd– veronderstelt dat partnerkeuzepatronen beïnvloed worden door eigen voorkeuren, de kansen en restricties van de huwelijksmarkt en de invloed van de sociale omgeving. Bij een goed geïntegreerde allochtoon zijn deze factoren zodanig ‘aangepast’ op de autochtone cultuur en maatschappij dat het hebben van een autochtone partner mogelijk de voorkeur krijgt over het hebben van een co-etnische partner. Als bekend is dat een goed geïntegreerde allochtoon sneller een autochtone partner kiest dan een minder goed geïntegreerde allochtoon, betekent dit ook dat men een allochtoon met een autochtone partner sneller zal waarnemen als ‘goed geïntegreerd’. De partnerkeuzetheorie (Kalmijn, 1991) laat zien waar deze aannames op gebaseerd zijn.

De partnerkeuzetheorie (Kalmijn, 1991) is onder andere gestoeld op de belangrijke wetenschappelijke aanname dat sociale netwerken gestructureerd worden door het similariteitsprincipe (McPherson,

Smith-Lovin & Cook, 2001). Het similariteitsprincipe kan worden samengevat in de aloude uitspraak 'Soort zoekt soort'. Mensen voelen zich aangetrokken tot soortgelijken, of dit nu in vriendschap of liefde is. Etniciteit is één van de sterkste factoren waarop men 'soortgelijken' vindt, gevolgd door leeftijd, religie, educatie, beroep en gender (McPherson, Smith-Lovin & Cook, 2001). Bij het vinden van een partner heeft men ook te maken met de kansen en restricties op de huwelijksmarkt (de mogelijkheden tot ontmoeting). Tot slot is er nog de invloed van de sociale omgeving, of 'derde partijen'. De invloeden van derde partijen kunnen vooral bij raciale en etnische groepen een sterke rol in partnerkeuze spelen, doordat daar normen van endogamie (het kiezen van een partner binnen de eigen groep) sterk geïnternaliseerd zijn (Merton, 1941). Hoe sterker men zich met de eigen groep identificeert, hoe kleiner de kans dat zij een partner kiezen buiten deze groep (Kalmijn, 1998). De mate van groepsidentificatie wordt grotendeels bepaald door de homogeniteit van de sociale netwerken waarin men zich bevindt. Wanneer allochtonen opgroeien in een netwerk, homogeen aan de sociale en culturele kenmerken van het eigen gezin, is de kans groter dat zij een sterke groepsidentificatie ontwikkelen. Wanneer zij opgroeien in een meer heterogeen netwerk (bijvoorbeeld door een gemengde woonwijk of een witte school) kunnen zij een bredere sociale identiteit ontwikkelen (Kalmijn, 1998). Zo wordt aangenomen dat een hoger opleidingsniveau de kans op endogamie af doet nemen doordat de nadruk op universalistische principes en individueel succes de mate van identificatie met de eigen sociale en culturele achtergrond doet afnemen (Hwang, Saenz & Aguirre, 1995). Zelfs als individuen geen geïnternaliseerde norm van endogamie hebben, kan het zijn dat zij alsnog niet kiezen voor een partner buiten de eigen groep uit angst voor groepsstraf. Dit kan variëren van afkeuring door familie en vrienden, tot excommunicatie vanuit de religieuze gemeenschap (Kalmijn, 1998).

Partnerkeuze wordt dus bepaald door preferenties, de kansen en restricties op de huwelijksmarkt en de invloed van de sociale omgeving. Zoals eerder bleek kan de invloed van deze factoren op partnerkeuze weer beïnvloed worden door andere factoren, waaronder de mate van de heterogeniteit van het sociale netwerk, de woonomgeving, taalvaardigheid, religie en het opleidingsniveau. Op basis hiervan zou men kunnen stellen dat de mate van integratie bepalend kan zijn voor de partnerkeuze. Immers, hoe beter men geïntegreerd is, hoe heterogener het sociale netwerk en andersom. Hierdoor veranderen de preferenties en nemen de kansen toe waarin men potentiële partners buiten de eigen groep kan tegen komen. Ook neemt de invloed van derde partijen af door de internalisatie van (westerse) individualistische en universele principes. Men zou dan kunnen stellen dat beter geïntegreerde allochtonen meer kans hebben op het krijgen van een interetnische relatie, omdat zij hier meer voor in aanmerking komen en meer voor open staan. Daar staat tegenover dat de minder geïntegreerde allochtonen eerder preferenties hebben voor endogamie, minder kansen om mensen buiten de groep te ontmoeten en een sterkere 'anti-exogamie' sociale invloed ervaren waardoor zij juist meer kans hebben op een co-etnische relatie. Hieruit volgt de aanname dat allochtonen met een autochtone

partner beter geïntegreerd zijn dan allochtonen met een co-etnische partner. Omdat volledige integratie zeer gewenst is, zal de autochtone bevolking allochtonen met een autochtone partner positiever beoordelen dan allochtonen met een co-etnische partner. Bovendien worden zij als goed geïntegreerde allochtonen als ‘minder bedreigend’ ervaren door de autochtone bevolking. De kans op rassendiscriminatie en daarmee de kans op het ervaren van rassendiscriminatie neemt hierdoor af. Dit mechanisme over externe invloeden zal in paragraaf 2.3 toegelicht worden. Daarnaast kunnen de mate van integratie en mate van contact met autochtonen bepalend zijn voor *hoe* allochtonen rassendiscriminatie *ervaren* op individueel niveau. Iemand die beter geïntegreerd is heeft meer contact met autochtonen en is mogelijk beter op de hoogte van het politiek en maatschappelijk debat rondom allochtonen. Dit kan de *ervaring* van rassendiscriminatie beïnvloeden. Deze mechanismen over interne invloeden zullen later worden toegelicht.

2.3. Autochtone partners vs. co-etnische partners: Minder of meer ervaren rassendiscriminatie?

In de voorgaande paragraaf is besproken hoe het hebben van een autochtone partner voor de autochtone bevolking kan dienen als een signaal van hoge mate van integratie. Hierdoor worden niet-westerse allochtonen met autochtone partners positiever beoordeeld door de autochtone bevolking dan niet-westerse allochtonen met co-etnische partners, waardoor voor hen de kans op rassendiscriminatie en daarmee het ervaren van rassendiscriminatie lager is. Het kan echter ook zo zijn dat het hebben van een autochtone partner juist *negatief* wordt beoordeeld door de autochtone bevolking. Om dit fenomeen te verklaren zullen een aantal conflicttheorieën uiteengezet en vervolgens toegepast worden.

De Realistische Conflict Theorie veronderstelt dat wanneer twee groepen in competitie zijn over schaarse middelen, het potentiële succes van de *outgroup* dat van de *ingroup* bedreigt, hetgeen resulteert in negatieve attitudes naar de *outgroup* (Sherif & Sherif, 1969). De *ingroup* is de groep waartoe men zichzelf rekent, de *outgroup(s)* zijn alle andere groepen. Zo zal een autochtoon zich tot de *ingroup* ‘autochtonen’ rekenen en allochtonen indelen bij de *outgroup* ‘allochtonen’. Wanneer de wensen en doelen van twee groepen elkaar aanvullen of overeenkomen, zullen de attitudes tussen beide groepen positief zijn. Dit is het geval wanneer men uitgaat van de aanname dat het hebben van een autochtone partner wijst op hoge mate van integratie. Een hoge mate van integratie komt namelijk overeen met de wens van de autochtone bevolking, waardoor er geen sprake is van conflict. Het kan echter ook zo zijn dat ‘het hebben van een autochtone partner’ tegen de wensen en doelen van de autochtone bevolking in gaat, bijvoorbeeld omdat men denkt dat de allochtone partner een slechte invloed zal hebben op de autochtone partner. In dit geval is er wél sprake van conflict, wat zorgt voor een toename van *ingroup* solidariteit en een toename van negatieve attitudes jegens de *outgroup*. Hierdoor worden verschillen tussen de *in-* en *outgroup* nog sterker aangezet, hetgeen vijandigheid in de hand kan werken (Sherif & Sherif, 1969). Uit eerder onderzoek is gebleken dat het ervaren van competitie en conflicterende doelen tussen groepen gerelateerd is aan negatieve *outgroup* attitudes,

negatieve stereotypering en lagere mate van supportprogramma's voor andere groepen (Beaton & Tougas, 2001; Langford & Ponting, 1992; Tougas et al., 1995; Watts, 1996; Zarate, Garcia, Carza & Hitlan, 2004). De ervaring van dreiging jegens de *ingroup* kan zorgen voor negatieve *outgroup* attitudes bij individuen, zelfs wanneer zij deze dreiging niet direct persoonlijk ervaren (Bobo, 1983). De Realistische Conflict Theorie kan ook negatieve attitudes jegens immigranten in het algemeen verklaren; zij worden door autochtonen vaak ervaren als een economische dreiging (Riek, Mania & Gaertner, 2006). 'Zij pikken onze banen in' en 'Zij leven van ons belastinggeld' zijn veel gehoorde sentimenten. Deze ervaring van dreiging en conflicterende doelen kunnen zorgen voor negatieve attitudes jegens de immigranten *outgroup* en haar leden. Zo blijkt onder andere uit onderzoek van McLaren (2003) dat het ervaren van dergelijk realistisch conflict gerelateerd is aan een voorkeur voor het uitzetten van immigranten. Deze economische dreiging kan er bijvoorbeeld voor zorgen dat men denkt dat de niet-westerse allochtone partner in de interetnische relatie 'profiteert' van de autochtone partner.

Afgeleid van de Realistische Conflict Theorie is de Symbolische Conflict Theorie, welke veronderstelt dat er conflict bestaat tussen groepen over normen, waarden en cultuur in plaats van over conflicterende doelen en middelen (Kinder & Sears, 1981; McConahay, 1982). Zo blijkt dat de *ingroup* bias toeneemt wanneer men het idee heeft dat de *outgroup* de normen en waarden van de *ingroup* bedreigt (Biernat, Vescio & Theno, 1996). De ervaring dat de culturele waarden van de *ingroup* bedreigd worden door 'buitenlanders' is gerelateerd aan een toename van negatieve attitudes jegens migrantengroepen (Esses, Haddock, & Zanna, 1993; Esses, Hodson & Dovidio, 2003). Het idee dat migrantengroepen zouden tarten aan de inheemse normen en waarden blijkt een sterke voorspeller voor negatieve attitudes, vaak sterker dan de perceptie van realistische dreigingen (McLaren, 2003). Dit zou kunnen verklaren waarom het hebben van een autochtone partner als bedreigend kan worden ervaren. Immers, men kan bang zijn dat de allochtoon de inheemse normen en waarden van de autochtoon (en eventuele kinderen) corrupteert. Daarnaast kan men de gedachte hebben dat de allochtone persoon een autochtoon 'inneemt' van de autochtone bevolking. Men kan dit ervaren als een bedreiging voor de autochtone bevolking. De andere kant van het argument is dat men juist geen symbolische dreiging hoeft te ondervinden van een allochtoon met autochtone partner als men uitgaat van de aanname dat deze persoon goed geïntegreerd zal zijn. In dat geval zal de allochtoon namelijk dezelfde (inheemse) normen en waarden hebben als de autochtone persoon in de relatie.

De Realistische en de Symbolische Conflict Theorie veronderstellen weliswaar andere oorzaken voor negatieve *outgroup* attitudes, maar zien beiden het idee dat de *outgroup* als bedreigend wordt ervaren door de *ingroup* als fundamentele oorzaak. Hierdoor zijn beide theorieën complementair aan elkaar (Wilson, 2001). Stephan & Stephan (1996, 2000) kwamen hierop met de *Integrated Threat* Theorie. In deze theorie worden de Realistische en Symbolische Conflict Theorie gecombineerd en aangevuld met de factoren 'intergroep spanning' en 'negatieve stereotypering', om zo negatieve *outgroup* attitudes te

verklaren. Intergroep spanning omvat de onzekerheid die men in het bijzijn van *outgroup*-leden ervaart omtrent omgangsvormen en normen. Men is bang te worden afgewezen, voor gek gezet of zelfs uitgebuit te worden. Men verwacht negatieve consequenties uit interacties met *outgroup*-leden. Deze onzekerheid kan zorgen voor een gevoel van dreiging (Stephan et al., 1999). Hoe groter de intergroep spanning, hoe meer men contact met de *outgroup* wenst te vermijden, hetgeen kan leiden tot negatieve *outgroup* attitudes (Plant & Devine, 2003). Een interetnisch stel kan zorgen voor intergroep spanning doordat men onzeker is over welke omgangsvormen en normen binnen de relatie worden aangehouden; de allochtone of de autochtone? De intergroep spanning kan echter ook verminderen doordat men er van uit gaat dat de allochtone persoon goed geïntegreerd is en daardoor dezelfde omgangsvormen en normen aanhoudt als de autochtone bevolking.

Het laatste punt van de *Integrated Threat* Theorie is ‘negatieve stereotypering’. Stereotypes zorgen voor een gevoel van dreiging doordat zij negatieve verwachtingen omtrent het gedrag van *outgroup*-leden creëren. Hierdoor roepen negatieve stereotypes negatieve emoties (onzekerheid, angst, woede) op, hetgeen negatieve *outgroup* attitudes verergert (Stephan & Stephan, 1996). Zo kan bij een allochtoon met een autochtone partner gedacht worden dat hij of zij ‘lui’ is en profiteert van de sociaaleconomische status van de autochtone partner. Ook kan op basis van cultuurverschillen gedacht worden dat de allochtoon een bedreiging vormt voor de fysieke en mentale gezondheid van de autochtoon. Een bekend stereotype is bijvoorbeeld dat niet-westerse allochtone mannen vrouwonvriendelijk zijn. Hierdoor kan men een interetnische relatie als bedreigend ervaren. Negatieve attitudes (ontstaan uit dreiging) kunnen leiden tot rassendiscriminatie. Discriminatie is namelijk attitude-gedreven gedrag. Of een persoon gaat discrimineren wordt bepaald door a) de attitudes jegens de *outgroup*, b) hoe men tegenover discriminatoir gedrag staat en c) of men sociale sancties verwacht in het geval van discriminatoir gedrag (Fishbein & Ajzen, 1975). Als de attitudes jegens de *outgroup* negatief zijn, neemt de kans op discriminatie toe. Hierdoor neemt de kans op het ervaren van discriminatie toe. Samenvattend kan op basis van de partnerkeuzetheorie (Kalmijn, 1991) en de conflicttheorieën gesteld worden dat niet-westerse allochtone Nederlanders met interetnische relaties enerzijds minder en anderzijds meer rassendiscriminatie kunnen ervaren dan niet-westerse allochtone Nederlanders met co-etnische relaties.

2.4.1. Minder ervaren rassendiscriminatie door meer interetnisch contact?

Tot nu toe zijn theorieën besproken die de mate van ervaren rassendiscriminatie bij allochtone Nederlanders met interetnische relaties versus co-etnische relaties verklaren. De besproken theorieën leggen de nadruk vooral op omgevingsfactoren; op de reacties van de autochtone bevolking op interetnische en co-etnische relaties. Er zijn echter ook verklaringen die kijken naar de ervaringen van migranten zelf. Zo kan beargumenteerd worden dat allochtonen met interetnische relaties minder rassendiscriminatie ervaren, juist doordat zij beter geïntegreerd zijn dan allochtonen met co-etnische

relaties en hierdoor meer contact hebben met autochtonen. De contacttheorie (Allport, 1954) veronderstelt dat vooroordelen verminderen naarmate er meer contact is tussen twee groepen. Het contact zorgt ervoor dat men meer informatie krijgt over de andere groep. Hierdoor leert men over de normen, waarden, sentimenten en gedragvormen van de andere groep, waardoor negatieve vooroordelen en/of misconcepties bijgesteld kunnen worden (Dovidio, Glick & Rudman, 2005). Goed geïntegreerde niet-westerse allochtonen kunnen door hun intensieve omgang met autochtonen mogelijk beter onderscheid maken tussen feitelijke en ervaren rassendiscriminatie. Doordat zij meer informatie hebben over de gedachtegangen en gedragingen van de autochtone groep, zouden zij beter kunnen inschatten wanneer er sprake is van miscommunicatie in plaats van discriminatie. Ook kunnen zij mogelijk beter begrijpen dat autochtonen niet altijd kwade bedoelingen hebben in het geval van onbewuste discriminatie. Daarnaast zou het kunnen zijn dat goed geïntegreerde allochtonen zich meer identificeren met de autochtone groep en minder met de etnische minderheidsgroep, waardoor zij minder rassendiscriminatie ervaren.

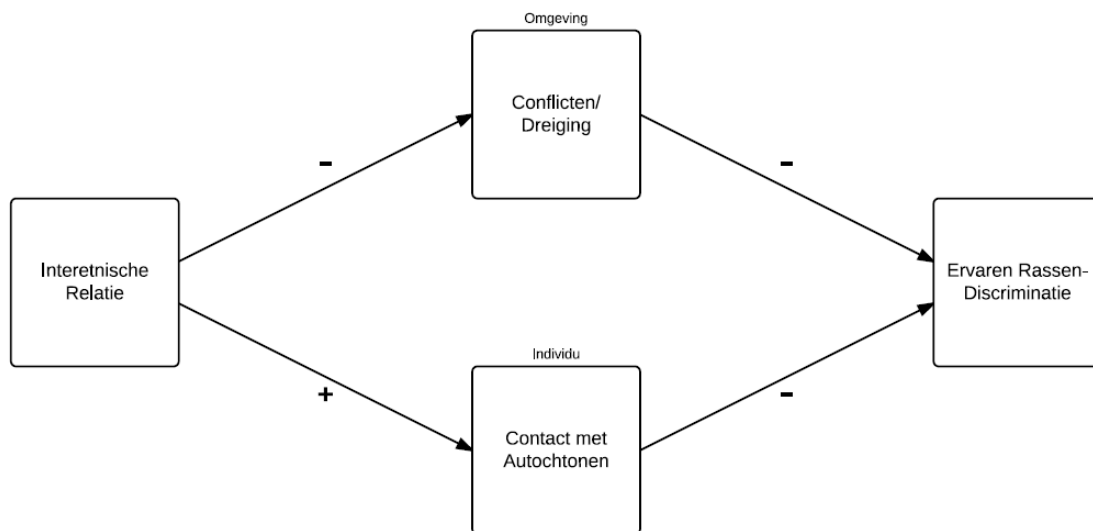
2.4.2. Integratie paradox: Goed geïntegreerd en toch meer ervaren rassendiscriminatie?

De andere kant van het argument is de zogeheten *integratie paradox*. De integratie paradox houdt in dat juist migranten die goed geïntegreerd zijn, het maatschappelijk klimaat jegens migranten negatief beoordelen en veel rassendiscriminatie ervaren (Buijs et al., 2006; Gijsberts & Vervoort, 2009; Van Doorn et al., 2013). Hogere mate van integratie zorgt ervoor dat zij meer mee krijgen van de politieke en maatschappelijke discussies rondom migranten. Hierdoor stellen goed geïntegreerde allochtonen zich negatiever op jegens de Nederlandse maatschappij en haar interetnische verhoudingen (Integratierapport 2013). Bovendien worden zij zich meer bewust van (non)verbale cues die wijzen op rassendiscriminatie, waardoor goed geïntegreerde allochtonen hier meer op letten en rassendiscriminatie vaker (denken) op te merken (Monitor Rassendiscriminatie, 2009; Mendoza-Denton et al., 2002). Hierdoor neemt de mate van ervaren rassendiscriminatie toe. Het ervaren van rassendiscriminatie kan bij goed geïntegreerde allochtonen sterke gevoelens van teleurstelling en relatieve deprivatie ten gevolgen hebben (Buijs et al., 2006). Zij hebben er immers alles aan gedaan om goed te integreren, maar ervaren *alsnog* rassendiscriminatie. De integratie paradox zien we onder andere terug in onderzoek naar de zwarte middenklasse in de Verenigde Staten. Deze groep is negatiever over de interetnische verhoudingen in de maatschappij dan de lagere klassen en rapporteren een hoge mate van ervaren rassendiscriminatie (Gay, 2004; Powers & Ellison, 1995; Landry, 1987; Collins, 1993).

2.5. Hypotheses: Meer of minder ervaren discriminatie bij allochtone Nederlanders met interetnische relaties?

Samenvattend kan er op basis van de partnerkeuzetheorie van Kalmijn (1991) gesteld worden dat beter geïntegreerde allochtonen meer kans hebben op het aangaan van een interetnische relatie. Interetnische

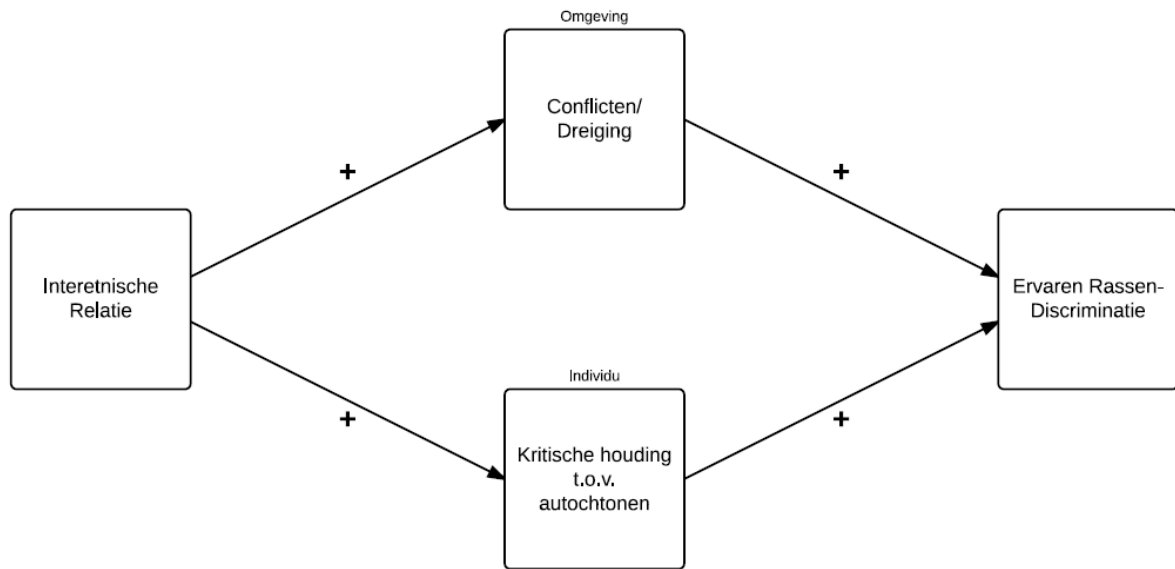
relaties kunnen hierdoor worden gezien als indicatie voor hoge mate van integratie (Veldboer, Duyvendak & Bouw, 2007). Op basis van de conflicttheorieën kan gesteld worden dat goed geïntegreerde allochtonen (waar het hebben van een interetnische relatie een indicatie voor is) door de autochtone bevolking als minder bedreigend worden ervaren dan allochtonen met co-etnische relaties, waardoor de kans op het ervaren van rassendiscriminatie afneemt. Daarnaast is beargumenteerd hoe allochtonen met interetnische relaties door hun omgang met autochtonen juist minder rassendiscriminatie kunnen ervaren dan allochtonen met co-etnische relaties, doordat zij meer kennis hebben van de gedachtegangen en gedragingen van autochtonen. Zij kunnen hierdoor sneller zien of er sprake is van discriminatie of niet. Deze samenloop van theorieën leidt tot de volgende hypothese: *‘Niet-westerse allochtone Nederlanders met een interetnische relatie ervaren minder rassendiscriminatie dan niet-westerse allochtone Nederlanders met een co-etnische relatie’.*

Figuur 1: Conceptueel model 'minder'-hypothese.

Daarnaast kan op basis van diezelfde conflicttheorieën worden beargumenteerd dat allochtonen met interetnische relaties in vergelijking met co-etnische relaties juist als bedreigend worden ervaren door de autochtone bevolking: zij zijn bang dat de autochtone persoon (en eventuele kinderen) gecorrumpeerd worden door de allochtone persoon op het gebied van status, financiën, normen, waarden en zelfs gezondheid. Bovendien voelt men zich onzeker over de omgangsnormen en omgangsvormen omtrent het interetnische stel. Negatieve attitudes en gevoelens van dreiging laten de kans op rassendiscriminatie toenemen, waardoor ook de kans op het ervaren van rassendiscriminatie toeneemt voor allochtonen met interetnische relaties. Daarnaast is uit onderzoek gebleken dat er sprake is van een integratie paradox, waarbij juist goed geïntegreerde allochtonen meer rassendiscriminatie ervaren doordat zij meer kennis hebben van het maatschappelijk en politiek debat rondom etnische minderheden en zich meer bewust worden van (non-)verbale cues van rassendiscriminatie. Deze samenloop van theorieën leidt tot de volgende hypothese: *‘Niet-westerse*

allochtone Nederlanders met een interetnische relatie ervaren meer rassendiscriminatie dan niet-westerse allochtone Nederlanders met een co-etnische relatie'.

Figuur 2: Schematische weergave 'meer'-hypothese.

3. Data & Methoden

3.1. Dataset

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van de Survey integratie minderheden (2006). Deze survey is opgezet door het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), om inzicht te vergaren in de integratie van de vier belangrijkste minderheidsgroepen in Nederland (Turkse, Marokkaanse, Antilliaanse en Surinaamse Nederlanders), met een autochtone controlegroep. Het CBS heeft uit bevolkingsregisters een aselechte steekproef uit deze vijf bevolkingsgroepen getrokken en benaderd door middel van een introductiebrief en folder van het SCP. De respondenten zijn geïnterviewd via Computer Assisted Personal Interviewing (CAPI). Dit houdt in dat interviewers de antwoorden van respondenten gelijk verwerken met behulp van een computer. Er zijn onder meer vragen gesteld over arbeid, onderwijs, culturele integratie, gezondheid, sport, sociale contacten, godsdienst en beeldvorming. Bij eventuele taalbarrières konden interviewers gebruik maken van vragenlijsten in verschillende talen. De survey heeft plaatsgevonden tussen maart 2006 en december 2006. Respondenten kregen na afloop van het gesprek een cadeaubon ter waarde van 10 euro. De steekproef bestond uit 11.520 personen. Hiervan waren 2.390 respondenten Marokkaans (20,7%), 2.162 Turks (18,8%), 2.212 Antilliaans (19,2%), 2.679 Surinaams (23,3%) en 2.077 autochtoon (18%). De dataverzameling heeft geleid tot een respons van 5.250 respondenten, een overall responspercentage van 53%. Dit responspercentage is gebruikelijk bij grootschalige studies in Nederland (Dijkstra et al, 2005). Hiervan behoorden 4.217 respondenten tot een etnische minderheidsgroep. Het responspercentage per onderzoeksgroep was 50% voor Marokkanen, 60% voor Turken, 54% voor Antillianen, 46% voor Surinamers en 55% voor autochtonen. De groepen zijn bij zowel de dataverzameling als bij de uiteindelijke respons redelijk gelijk verdeeld. De dataset bestaat voor 53,3% uit mannen en voor 46,% uit vrouwen. De landelijke sekse-verdeling was in 2006 (ten tijde van de verzameling van de dataset die gebruikt is voor dit onderzoek): 50,7% mannen versus 49,3% vrouwen (CBS, 2015). De sekse-verdeling van niet-westerse allochtonen in de dataset is daarmee representatief voor de landelijke sekse-verdeling. Anno 2014 is de man-vrouw verdeling onder niet-westerse allochtonen 50,1% versus 49,9% (CBS, 2015), waardoor de verdeling van de dataset ook in de huidige periode representatief is. Van de niet-westerse allochtonen was in 2006 40,8% laag opgeleid en 14,4% hoog opgeleid (CBS, 2013). In de dataset was deze verdeling 51,9% laag opgeleid en 17,7% hoog opgeleid. Hoewel de percentages verschillen (het CBS richt zich op beroepsbevolking en de dataset op de bevolking in het algemeen), is de dataset verhoudingsgewijs representatief.

3.2. Selecties

In dit onderzoek zijn enkel Marokkaanse (N= 685), Turkse (N= 769), Antilliaanse (N= 402) en Surinaamse (N= 539) respondenten geselecteerd die hebben aangegeven een langdurige relatie te hebben met een co-etnische of autochtone partner. Verder zijn alleen respondenten geselecteerd die antwoord hebben gegeven op de vraag ‘Bent u zelf wel eens gediscrimineerd door Nederlanders?’, omdat hiermee de afhankelijke variabele ‘ervaren rassendiscriminatie’ wordt gemeten. Deze selecties geven uiteindelijk een totale N= 2.395, waarvan N= 1.981 een co-etnische relatie en N= 414 een interetnische relatie heeft. In dit onderzoek zijn 1.180 mannen en 1.215 vrouwen meegenomen. De gemiddelde leeftijd is 41 jaar.

3.3. Variabelen

Allereerst zullen de afhankelijke en de onafhankelijke variabele behandeld worden en vervolgens zullen de controlevariabelen behandeld worden. De beschrijvende statistieken zijn te vinden in de bijlagen.

Afhankelijke variabele

De afhankelijke variabele ‘ervaren rassendiscriminatie’ is vastgesteld door te vragen: ‘Bent u zelf wel eens gediscrimineerd door Nederlanders? Hoe vaak is dat gebeurd: nooit, bijna nooit, af en toe, vaak of zeer vaak?’. Het gebruik van deze vraag om het ervaren discriminatie te meten zien we ook terug in andere onderzoeken van het Sociaal Cultureel Planbureau, zoals ‘*Maakt de buurt verschil?*’ (Vervoort, Havekes & Dagevos, 2010) en ‘*Dichter bij elkaar?*’ (Huijnk & Dagevos, 2012). Hoewel er in de vraag niet specifiek gesproken wordt over *rassendiscriminatie*, wordt uit de opbouw van de enquête duidelijk dat dit hier wel mee bedoeld wordt. Respondenten die geen antwoord hebben gegeven op deze variabele zijn niet meegenomen in de analyses omdat zij –door de focus van dit onderzoek op de mate van ervaren rassendiscriminatie– geen meerwaarde hebben voor de analyses. Hierdoor zijn er geen missende waarden op deze variabele.

Onafhankelijke variabele

De onafhankelijke variabele ‘relatiestatus’ omvat of men een interetnische of een co-etnische relatie heeft. Respondenten konden de etniciteit van hun partner vrij opgeven; er waren geen antwoord categorieën. Deze variabele is zo geoperationaliseerd dat alleen alle Marokkaanse respondenten met een Marokkaanse partner, alle Turkse respondenten met een Turkse partner, alle Antilliaanse respondenten met een Antilliaanse partner en alle Surinaamse respondenten met een Surinaamse partner de relatiestatus ‘co-etnisch’ kregen. Alle niet-westerse allochtone respondenten met een autochtone partner kregen de relatiestatus ‘interetnisch’. Doordat er een selectie is gemaakt op etniciteit en relatiestatus zijn er geen missende waarden op deze variabele. Omdat dit onderzoek zich richt op respondenten met partners moest er een variabele geconstrueerd worden die aangaf of men

een partner had, zodat hier op geselecteerd kon worden. In de Survey Integratie Minderheden (2006) is gevraagd ‘Woont u samen met een echtgenoot of partner?’ met antwoordcategorieën ‘Ja, getrouwd/geregistreerd partnerschap’, ‘Ja, niet getrouwd/geregistreerd partnerschap’, ‘Nee, maar wel getrouwd/geregistreerd partnerschap’ en ‘Nee, niet getrouwd/geregistreerd partnerschap’. Als men in de laatste antwoordcategorie viel werd vervolgens gevraagd of zij dan wél een partner hadden zonder samen te wonen, getrouwd te zijn of geregistreerd partnerschap te hebben. Deze variabelen zijn samengevoegd tot de nieuwe variabele ‘partner’ door de eerste drie antwoordmogelijkheden van de eerste vraag samen te voegen met de eerste antwoordmogelijkheid van de tweede vraag, en de laatste antwoord categorieën van beide vragen samen te voegen.

Controlevariabelen

Er is gecontroleerd voor etniciteit, opleidingsniveau, het hebben van een uitkering, religiositeit, religie, leeftijd, geslacht, of men getrouwd is niet, mate van integratie, mate van contact met autochtone vrienden, kennissen, burens en buurtgenoten, of men denkt dat de eigen minderheidsgroep gediscrimineerd wordt in het algemeen en houding ten opzichte van autochtonen.

Doordat er gebruik wordt gemaakt van selecties zitten er alleen Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen in de dataset. Van elke etniciteit zijn er dummy-variabelen gemaakt zodat deze als controlevariabelen meegenomen kunnen worden in de analyses. Het is namelijk mogelijk dat Turken en Marokkanen verschillen in het ervaren van rassendiscriminatie met Surinamers en Antillianen, doordat de historische, religieuze, culturele en taalvaardige achtergrond sterker verschilt met autochtonen. Door de selecties zijn er geen missende waarden op deze variabele(n). De etniciteit van de partners konden respondenten ‘vrij’ opgeven; er waren geen antwoord categorieën. Er is zodanig geselecteerd dat er alleen respondenten met partners met de etniciteiten Turks, Marokkaans, Surinaams, Antilliaans of Autochtoon zijn meegenomen in de analyses. Hierdoor zijn er geen missende variabelen op de variabele die de etniciteit van de partners aangeeft. Deze variabele is gebruikt om de onafhankelijke variabele relatiestatus te maken en om de selecties te realiseren.

Het opleidingsniveau is vastgesteld door te vragen naar de hoogst behaalde opleiding. De antwoord categorieën waren ‘Nooit naar school geweest’, ‘Lagere school niet afgemaakt’, ‘Lager onderwijs’, ‘Lager beroepsonderwijs’, ‘Middelbaar algemeen voortgezet onderwijs’, ‘Middelbaar beroepsonderwijs’, ‘Hoger algemeen en voorbereidend wetenschappelijk onderwijs’, ‘Hoger beroepsonderwijs’, ‘Wetenschappelijk onderwijs’, ‘Anders, nl..’. Respondenten die nog een opleiding aan het volgen waren konden aangeven om welke opleiding het ging. Hier zijn later twee verschillende variabelen van gemaakt: één die de hoogst behaalde opleiding aangeeft, en één die de hoogst behaalde opleiding aangeeft, inclusief de huidige opleiding. Deze laatste is geselecteerd voor dit onderzoek en is zo gehercodeerd dat de eerste drie categorieën ‘maximaal basisonderwijs’, categorie 4 en 5 ‘vbo/mavo’, categorie 6 en 7 ‘mbo/havo/vwo’ en categorie 8 en 9 ‘hbo/wo’ vormen. De ‘anders’

categorie en missende waarden (33 stuks) zijn het gemiddelde gegeven, wat neerkomt op de tweede categorie 'vbo/mavo'.

In plaats van te controleren op inkomen is er gecontroleerd op het hebben van een uitkering of niet. Er is gekozen voor uitkeringen in plaats van inkomen, omdat dit meer zegt over de sociaaleconomische status die gekoppeld wordt aan inkomen in dit onderzoek. In dit onderzoek wordt er namelijk gekeken naar respondenten met partners. Het kan echter zo zijn dat de respondent heeft aangegeven een laag inkomen te hebben, terwijl zijn/haar partner een hoog inkomen heeft. Tezamen hebben zij dan een gemiddeld inkomen waardoor de respondent in een andere sociaaleconomische status valt dan dat af te lezen is aan de antwoorden van de respondent. Het krijgen van uitkering vormt een zeer minimaal inkomen en draagt bovendien het stigma van 'lui' en 'onjuist profiteren van gemeenschapsgeld'. Stereotypering van niet-westerse allochtone Nederlanders omvat vaak ook het 'trekken van uitkering'. Daarom is er in dit onderzoek gekozen voor 'uitkering' ter vervanging van 'inkomen' als variabele. Er waren geen missende waarden op deze variabele.

Religiositeit en Religie zijn gemeten door te vragen 'Rekent u zichzelf tot een bepaalde godsdienst of religie?' en 'Welk geloof is dat?'. De eerste vraag was 1-2 gecodeerd en is tot 0 (nee) – 1(ja) gecodeerd. De missende waarden (<5) zijn het gemiddelde 'nee' gegeven. Als men 'ja' had geantwoord op de eerste vraag werd er vervolgens gevraagd naar hun religie. De interviewers hebben onderscheid gemaakt tussen verschillende stromingen van het hindoeïsme, de islam en het Christendom waardoor er uiteindelijk 18 antwoord categorieën zijn ontstaan. Voor dit onderzoek zijn deze teruggebracht naar de categorieën: 'hindoeïsme', 'islam', 'christendom' en 'overig'. Het aantal missende waarden was precies het aantal mensen dat bij de eerste vraag 'nee' had geantwoord. Van deze missende waarden is de categorie 'geen geloof' gemaakt, waardoor er geen missende waarden zijn en deze variabele gebruikt kan worden ter vervanging van de variabele 'religiositeit'. Van elke categorie zijn vervolgens dummy-variabelen gemaakt. Er wordt gecontroleerd op deze variabelen omdat religie een grote invloed heeft op partnerkeuze en mogelijke conflicten tussen groepen. In het huidige politieke en maatschappelijke klimaat is er veel te doen omtrent de islam en moslims. Door de jaren heen hebben o.a. terroristische aanslagen in de naam van de islam voor veel spanningen gezorgd tussen de autochtone bevolking en islamitische minderheden. Omdat er Turken en Marokkanen (overwegend islamitisch) in de onderzoekspopulatie zitten zal er gecontroleerd worden op religie. Daarnaast kan religie in het geval van overeenkomstigheid juist spanningen wegnemen.

Leeftijd kon men 'vrij' opgeven; er is niet gevraagd naar geboortedata of geboortecohorten. Een enkele respondenten heeft er voor gekozen geen leeftijd op te geven. Ten behoeve van dit onderzoek is hen de gemiddelde leeftijd '41 jaar' gegeven. De leeftijd varieert van 15 tot 84 jaar. Er is gecontroleerd op leeftijd omdat dit mogelijk van invloed is op de mate van conflict en dreiging die autochtonen ervaren, en van invloed kan zijn op hoe niet-westerse allochtonen zelf rassendiscriminatie

ervaren. Zo vormen oudere niet-westerse allochtonen bijvoorbeeld minder een bedreiging voor de arbeidsmarktposities van autochtonen, en kan de leeftijd bepalend zijn voor de mate van integratie en contact met autochtonen bij niet-westerse allochtonen zelf.

Interviewers hebben de variabele geslacht op basis van eigen observatie ingevuld. Er zijn hierdoor geen missende waarden. De variabele was 1-2 gecodeerd en is naar 0 (vrouw) – 1 (man) gehercodeerd. Het is mogelijk dat niet-westerse allochtone mannen als bedreigender door de autochtone bevolking worden ervaren dan niet-westerse allochtone vrouwen, en hierdoor meer rassendiscriminatie ervaren. Dit is gebaseerd op het vooroordeel dat Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen ‘vrouwonvriendelijke’ normen en waarden zouden hebben, en dat niet-westerse allochtone mannen in de mediaveelvuldig worden gerepresenteerd als crimineel.

Aan respondenten is gevraagd: ‘Woont u samen met een echtgenoot of partner?’ met antwoordcategorieën 1) ‘Ja, getrouwd/geregistreerd partnerschap’, 2) ‘Ja, niet getrouwd/geregistreerd partnerschap’, 3) ‘Nee, maar wel getrouwd/geregistreerd partnerschap’ en 4) ‘Nee, niet getrouwd/geregistreerd partnerschap’. Van categorie 1 en 3 is de categorie ‘Getrouwd’ gemaakt. Van categorie 2 en 4 is de categorie ‘Niet getrouwd’ gemaakt. De 47 missende waarden zijn het gemiddelde gegeven waardoor zij in de categorie ‘Getrouwd’ vallen. Er is gecontroleerd op getrouwd zijn omdat deze meer ‘vaste’ verbintenis gevolgen kan hebben voor de mate waarin de autochtone bevolking conflict en dreiging ervaart.

De mate van integratie is als volgt gevraagd: ‘Vind u dat u zelf goed bent geïntegreerd?’. De antwoord categorieën waren hierbij: ‘Ja, genoeg’, ‘Neutraal, gaat wel’, en ‘Nee, te weinig’. Er waren minder dan 5 missende waarden en deze zijn de waarde ‘Neutraal, gaat wel’ gegeven. Deze variabele gaat in op de zelfperceptie van mate van integratie en is opgenomen in verband met de integratie paradox die als theorie wordt gebruikt in dit onderzoek.

De mate van contact met autochtone vrienden, kennissen, burens en buurtgenoten is gemeten met antwoord categorieën van ‘Nooit/minder dan één keer per jaar’ tot en met ‘Elke dag’. De variabele voor de mate van contact met autochtone vrienden of kennissen had 17 missende waarden en de variabele voor de mate van contact met autochtone burens of buurtgenoten had 14 missende waarden. Deze hebben de gemiddelde waarde ‘Elke maand’ gekregen. Beide variabelen zijn bij elkaar opgeteld om zo één variabele voor contact met autochtonen te creëren. Deze controlevariabele is opgenomen in verband met de contacttheorie die gebruikt wordt in dit onderzoek.

Aan respondenten is gevraagd in welke mate zij denken dat hun minderheidsgroep door autochtone Nederlanders wordt gediscrimineerd, variërend van ‘Nooit’ tot ‘Zeer vaak’. Missende waarden (77) zijn de gemiddelde waarde ‘Af en toe’ gegeven. Als men het idee heeft dat de eigen groep sterk gediscrimineerd wordt door autochtonen, kunnen zij gevoeliger worden voor discriminatoire cues en

hierdoor zelf ook meer rassendiscriminatie ervaren. Daarom is deze controlevariabele opgenomen in de analyses.

Aan respondenten is gevraagd hoe zij in het algemeen over autochtonen denken. Respondenten konden een 'temperatuur' tussen de 0-100 aangeven, waarbij 0 koud (zeer negatief) en 100 warm (zeer positief) voorstelt. Deze operationalisering is overgenomen in dit onderzoek. De missende waarden zijn vervangen voor de 'gemiddelde temperatuur'. Deze controlevariabele is opgenomen in de analyses omdat een positieve houding ten opzichte van autochtonen ervoor kan zorgen dat men 'zich minder aangesproken voelt' wanneer er sprake is van rassendiscriminatie door autochtonen. Het is mogelijk dat deze dan eerder beschreven wordt als 'onbewust', 'ongemeend' of als een foute grap, waardoor men zich minder gediscrimineerd kan voelen.

3.4. Analyses

Dit onderzoek maakt gebruik van lineaire regressieanalyse om het effect van relatiestatus op het ervaren van rassendiscriminatie te meten, gecontroleerd voor een aantal variabelen. De regressieanalyse bestaat uit meerdere modellen. Het eerste model omvat enkel de onafhankelijke en afhankelijke variabele. Het tweede model omvat de onafhankelijke, afhankelijke en 'beschrijvende' controlevariabelen. Het derde model voegt hieraan de controlevariabelen toe die over meningen en ervaringen gaan, zoals de mate van integratie, de mate van contact met autochtonen en de houding ten opzichte van autochtonen. De modelsterktes en significanties worden bij elk model aangegeven.

Verder zijn er een vier verkennende expertinterviews gehouden met twee niet-westerse allochtonen met autochtone partners en twee niet-westerse allochtonen met co-etnische partners: Antilliaans x Autochtoon, Tunesisch x Autochtoon, Turks x Turks, Surinaams x Surinaams. De vier niet-westerse allochtonen die zijn geïnterviewd zijn tussen de 25 en 31 jaar oud en hoog opgeleid (hbo of wo niveau). Tijdens deze expertinterviews is er gevraagd naar eventuele ervaringen met rassendiscriminatie en opinies over de mogelijke invloed van relatiestatus. Een van de interetnische stellen bestaat uit een Tunesische en Autochtone partner. Hoewel deze etniciteit niet tot één van de vier grootste niet-westerse allochtone groepen in Nederland behoort, valt deze wel onder de noemer 'niet-westerse allochtone Nederlander'. De informatie uit deze korte expertinterviews wordt in dit onderzoek puur ter illustratie gebruikt tijdens het bespreken van de resultaten en heeft dus geen effect op de data-analyses. Een overzicht van de participanten en de itemlijst zijn terug te vinden in de bijlagen.

4. Resultaten

4.1. Het effect van relatiestatus op het ervaren van rassendiscriminatie

Uit de regressieanalyse blijkt dat het hebben van een interetnische relatie niet significant van invloed is op het ervaren van rassendiscriminatie voor niet-westerse allochtone Nederlanders (zie Tabel 1). In het eerste model was er geen significant effect en dit veranderde niet na toevoeging van alle controlevariabelen in de opvolgende modellen. Hierdoor kunnen de ‘minder’-hypothese en de ‘meer’-hypothese niet bevestigd worden: Er kan niet worden aangetoond of het hebben van een autochtone partner leidt tot minder of juist méér ervaren rassendiscriminatie bij niet-westerse allochtone Nederlanders. Uit de controlevariabelen blijkt dat Turken ($b = 0,148$; $p < 0,01$) en Surinamers ($b = 0,221$; $p < 0,05$) meer rassendiscriminatie ervaren dan Marokkanen. Verder is leeftijd negatief van invloed op de ervaring van rassendiscriminatie ($b = -0,008$; $p < 0,001$) en man zijn positief van invloed op de ervaring van rassendiscriminatie ($b = 0,195$; $p < 0,001$). Dit houdt in dat naarmate men ouder wordt, men minder rassendiscriminatie ervaart en dat mannen meer rassendiscriminatie ervaren dan vrouwen. Dit ligt in de lijn der verwachting met het conflict- en dreigingsperspectief van dit onderzoek: Hoe ouder niet-westerse allochtonen worden, hoe minder zij conflicteren met autochtonen op gebieden als de arbeids- en huwelijksmarkt. Ook werd op basis van vooroordelen over vrouwonvriendelijkheid en criminaliteit bij niet-westerse allochtone mannen verwacht dat zij meer rassendiscriminatie zullen ervaren dan vrouwen. Verder valt op dat het hebben van een uitkering er voor zorgt dat men meer rassendiscriminatie ervaart dan wanneer men geen uitkering heeft ($b = 0,114$; $p < 0,05$). Dit kan enerzijds komen doordat men tijdens voortdurende sollicitatie procedures veel in aanraking komt met arbeidsmarktdiscriminatie, en anderzijds komen doordat de autochtone bevolking niet-westerse allochtonen met uitkeringen beschouwt als bedreiging voor het eigen sociaaleconomische welzijn. Alle religies (hindoeïsme, islam, christendom, overig) zijn afgezet tegen ‘geen religie’ en als zodanig opgenomen in de analyse. Hieruit blijkt dat alleen christelijke mensen meer rassendiscriminatie ervaren ten opzichte van mensen die geen religie hebben ($b = 0,169$; $p < 0,05$). De andere religies bleken geen significant effect te hebben op het ervaren van rassendiscriminatie vergeleken met mensen die geen religie aanhangen.

Verder is er gecontroleerd op de mate van (zelf gerapporteerde) integratie, contact met autochtonen, houding ten opzichte van autochtonen en de mate waarin men denkt dat de eigen etnische groep in het algemeen gediscrimineerd wordt door autochtonen. Hieruit blijkt dat de mate van integratie marginaal negatief van invloed is op het ervaren van rassendiscriminatie ($b = -0,065$; $p < 0,10$). Dit betekent dat naarmate men beter geïntegreerd is, men minder rassendiscriminatie ervaart. Dit verband is echter slechts marginaal significant waardoor er geen harde conclusies aan kunnen worden verbonden. De houding ten opzichte van autochtonen is negatief van invloed op de ervaring van rassendiscriminatie; hoe positiever de houding ten opzichte van autochtonen, hoe minder rassendiscriminatie men ervaart

($b = -0,003$; $p < 0,01$). De mate waarin men denkt dat de eigen etniciteitsgroep gediscrimineerd wordt door autochtonen blijkt een van de sterkste voorspellers te zijn voor de individuele ervaring van rassendiscriminatie. Hoe meer men denkt dat de eigen etniciteitsgroep gediscrimineerd wordt, hoe meer rassendiscriminatie men als individu ervaart ($b = 0,530$; $p < 0,001$). Dit betekent dat percepties over de mate van rassendiscriminatie in Nederland van invloed zijn op de ervaring van rassendiscriminatie op het individuele niveau. De andere controlevariabelen (opleidingsniveau, getrouwd zijn en mate van contact met autochtonen) bleken niet significant van invloed op de mate van ervaren rassendiscriminatie.

Uit de expertinterviews blijkt dat men over het algemeen *niet* het idee heeft dat relatiestatus *sterk* van invloed is op het ervaren van rassendiscriminatie. Zo was een van de participanten van mening dat autochtonen die racistisch zijn “toch wel discrimineren, of je nu een autochtone partner hebt of niet”. Dezelfde participant gaf wel aan dat mensen anders op je reageren wanneer je als interetnisch stel over straat loopt, in plaats van alleen: “Je ziet mensen wel kijken. Vooral ouderen hebben vaak een afkeurende blik in hun ogen. Hetzelfde als je op vakantie bent in een land waar ze het [interetnische stellen] niet echt gewend zijn. Maar over het algemeen kijken mensen meer ‘verrast’, in plaats van positief of negatief. Het is alsof ze het gewoon vreemd vinden om te zien, maar er verder niet echt een mening over hebben. Behalve blikken en misschien een wijzende vinger kan ik niet zeggen dat ik *echt* discriminatie heb ervaren”. Een andere participant merkt het volgende op: “Vaak heb ik het idee dat mensen blij of opgelucht reageren wanneer ik hen vertel dat ik een Nederlandse vriend heb. Alsof ik dan in betere handen zou zijn dan wanneer ik een vriend met dezelfde etniciteit zou hebben. Ik weet dat ze het goed bedoelen, maar die automatische assumptie laat natuurlijk wel iets zien. Zo heeft mijn vriend opmerkingen gehad of ‘hij dan nu ook een moslim wordt’, omdat ik islamitisch ben. Die opmerkingen zijn plagerig bedoelt, maar laten ook weer diezelfde assumpties zien. De reacties op onze relatie zijn dan wel weer overwegend positief, in tegenstelling tot de reacties vanuit mijn eigen gemeenschap. Vooral in islamitische kringen wordt er negatief gereageerd op relaties met autochtonen. Ik laat om die reden liever niet merken dat ik een Nederlandse vriend heb”. De Turkse respondent met co-etnische partner rapporteert geen ervaren rassendiscriminatie en denkt dat het hebben van een co-etnische of interetnische partner geen verschil zal maken hierin. Wel rapporteert zij dat haar man te maken heeft gehad met arbeidsmarktdiscriminatie. De Surinaamse participant denkt dat er wel verschillen zijn: “Ik heb een Nederlandse ex-vriendin. Ik kan niet zeggen dat er een verschil is in het ervaren van discriminatie sinds ik een Surinaamse vriendin heb, maar ik krijg wel véél minder vragen en ‘grappige’ opmerkingen over mijn relatie tegenwoordig. Bovendien kijken mensen op straat ons niet meer na”.

De expertinterviews lijken er op te wijzen dat interetnische relaties wel degelijk te maken hebben met verschillende attitudes vanuit zowel de autochtone bevolking als de eigen etnische gemeenschap. Desondanks geven de participanten aan dat zij weinig tot niet te maken hebben met wat zij ‘echte’

rassendiscriminatie noemen. Hiermee wordt bedoeld dat zij - behalve op de arbeidsmarkt - niet het idee hebben in sommige situaties uitgesloten te worden omdat zij een andere etniciteit hebben. Uit de expertinterviews blijkt echter wel dat zij (sociaal) anders *behandeld* worden op basis van hun etniciteit en relatiestatus. Omdat het verkennende interviews betreft, kunnen er geen conclusies aan deze uitkomsten worden verbonden.

4.2. Extra analyses

Er kon niet worden aangetoond of het hebben van een interetnische relatie zorgt voor minder of meer ervaren rassendiscriminatie, vergeleken met co-etnische relaties. Om er zeker van te zijn dat deze uitkomsten niet te wijten zijn aan foutieve theoretische assumpties, is besloten om (de toepassing van) de behandelde theorieën in dit onderzoek te controleren. In deze paragraaf zal van elke theorie de verwachting kort herhaald worden en de methode van toetsing kort besproken worden.

Op basis van de partnerkeuze theorie van Kalmijn (1991) werd verwacht dat niet-westerse allochtone Nederlanders met autochtone partners beter geïntegreerd zijn dan niet-westerse allochtone Nederlanders met co-etnische partners. Deze verwachting is gestoeld op het idee dat een hoge mate van integratie de keuze voor een autochtone partner waarschijnlijker maakt, en het hebben van een autochtone partner het integratieproces verder kan stimuleren.

Het dreigingsperspectief van dit onderzoek kan niet kwantitatief onderzocht worden omdat er in de Survey Integratie Minderheden (2006) geen variabelen zijn opgenomen die de attitudes en de mate van dreiging kunnen meten die autochtonen ervaren bij het observeren van interetnische en/of co-etnische stellen. Hierdoor kunnen de dreigingstheorieën die ingaan op de omgeving van interetnische en co-etnische stellen niet specifiek getest worden.

Op basis van de contacttheorie (Allport, 1954) werd verwacht dat niet-westerse allochtonen met interetnische relaties minder rassendiscriminatie zullen ervaren dan niet-westerse allochtonen met co-etnische relaties, doordat zij een hogere mate van contact met autochtonen hebben en hierdoor veel leren over de inheemse normen, waarden, sentimenten en gedragvormen. Hierdoor kunnen zij mogelijk beter onderscheid maken tussen miscommunicatie, bewuste en onbewuste discriminatie.

Op basis van de integratieparadox werd verwacht dat niet-westerse allochtonen met hoge mate van integratie *meer* rassendiscriminatie ervaren dan niet-westerse allochtonen met lage mate van integratie, doordat zij meer mee kunnen krijgen van het politieke en maatschappelijke debat rondom migranten en zich meer bewust zijn van (non)verbale cues van rassendiscriminatie.

Om deze verwachtingen te toetsen is er gebruik gemaakt van χ^2 -analyses en regressieanalyses. Doormiddel van χ^2 -analyses is gekeken of er een verband bestaat tussen de verschillende maten voor integratie en relatiestatus. Hierbij zijn vier verschillende maten van integratie gebruikt. De zelf-

gerapporteerde mate van integratie (welke ook als controlevariabele diende voor het hoofdverband), de taalvaardigheid, de mate waarin men naar Nederlandse televisieprogrammering kijkt en de mate waarin men zichzelf identificeert als iemand van de eigen etnische groep of als Nederlander. Met deze toets kan worden aangetoond of de partnerkeuze theorie van Kalmijn (1991) opgaat. Vervolgens zijn er een aantal regressieanalyses uitgevoerd om het effect van elke afzonderlijke integratiemaat op het ervaren van rassendiscriminatie te meten. Bij elke regressieanalyse zijn dezelfde controlevariabelen meegenomen als in de hoofdregressie. In deze regressieanalyses zijn er slechts twee modellen: model 1 laat het effect van elke integratiemaat op ervaren rassendiscriminatie zien inclusief alle controlevariabelen en in model 2 wordt een moderatie-effect toegevoegd, om te zien of deze effecten verschillen voor niet-westerse allochtonen met een interetnische relatie. Bij elke regressieanalyse is één van de integratiematen de onafhankelijke variabele terwijl de andere integratiematen zijn opgenomen als controlevariabelen. Er is eenzelfde regressieanalyse uitgevoerd om de contacttheorie (Allport, 1954) te testen. Hierbij is de onafhankelijke variabele de mate van contact met autochtonen en zijn de verschillende integratiematen als extra controlevariabelen meegenomen.

De operationalisering van ‘zelfperceptie mate van integratie’ is al besproken in hoofdstuk drie. De extra integratie variabelen zijn als volgt geoperationaliseerd: Taalvaardigheid is gemeten door aan respondenten te vragen of zij moeite hebben met de Nederlandse taal wanneer zij hierin een gesprek voeren. Men kon hierbij aangeven dat zij daarmee vaak, soms of nooit moeite hebben. Er waren minder dan 5 missende waarden en deze hebben de gemiddelde waarde ‘soms’ gekregen. De antwoordmogelijkheden bij de mate waarin men Nederlandse televisieprogrammering kijkt per week liepen van 1: Nooit tot 6: Elke dag. De missende waarde is het gemiddelde (5 tot 6 dagen per week) gegeven. Deze variabele is gekozen als meting voor integratie omdat men door het kijken van Nederlandse televisieprogrammering veel mee krijgt op het gebied van Nederlands nieuws, Nederlandse cultuur en de Nederlandse taal. De antwoordmogelijkheden bij de mate waarin men zichzelf identificeert als <eigen etnische groep> of als Nederlander liepen van ‘Helemaal <eigen etnische groep>’ tot en met ‘Helemaal Nederlands’. De missende waarden kregen het gemiddelde, wat neerkomt op 3: Evenveel <eigen etnische groep> als Nederlands. De interactievariabelen zijn gemaakt door elk van deze variabelen te vermenigvuldigen met de variabele ‘relatiestatus’, en door ‘mate van contact met autochtonen’ te vermenigvuldigen met de variabele ‘relatiestatus’.

4.3. Resultaten χ^2 -analyses partnerkeuzetheorie

Er is een significant verband gevonden tussen de mate van integratie en het hebben van een autochtone partner, $\chi^2(2, N=2395) = 146.23, p < 0.001$. De richting van dit verband kan worden aangegeven met Kendall's Tau-c, waaruit blijkt dat de mate van integratie een significant positief effect heeft op relatiestatus ($\tau_c = 0,163; p < 0,001$). Omdat relatiestatus 0 (co-etnische partner) - 1 (autochtone partner) gecodeerd is, betekent dit dat hoe beter men geïntegreerd is, hoe waarschijnlijker het is dat iemand een

autochtone partner heeft. Men kan dus stellen dat beter geïntegreerde niet-westerse allochtonen eerder een autochtone partner hebben dan minder goed geïntegreerde niet-westerse allochtonen. Er is ook een significant verband tussen de mate van taalvaardigheid en het hebben van een autochtone partner, $\chi^2(2, N=2395) = 220.40, p < 0.001$. Uit de associatiemaat Kendall's Tau-c blijkt dat de mate van taalvaardigheid een significant positief effect heeft op relatiestatus ($\tau C = 0,228; p < 0,001$). Dit betekent dat hoe beter men de Nederlandse taal spreekt, hoe waarschijnlijker het is dat iemand een autochtone partner heeft. Men kan dus stellen dat niet-westerse allochtonen die de Nederlandse taal beter spreken eerder een autochtone partner hebben dan zij die de taal minder goed spreken. Verder blijkt er een significant verband te zijn tussen de mate waarin men Nederlandse televisieprogrammering kijkt per week en het hebben van een autochtone partner, $\chi^2(5, N=2395) = 65.44, p < 0.001$. De mate waarin men Nederlandse televisieprogrammering kijkt, blijkt een significant positief effect te hebben op relatiestatus ($\tau C = 0,105; p < 0,001$). Dit betekent dat hoe meer dagen per week men Nederlandse televisieprogrammering kijkt, hoe waarschijnlijker het is dat iemand een autochtone partner heeft. Men kan dus stellen dat niet-westerse allochtonen die veel Nederlandse televisieprogrammering per week kijken eerder een autochtone partner hebben dan zij die minder Nederlandse televisieprogrammering per week kijken. Tot slot is er een significant verband gevonden tussen de mate waarin men zichzelf identificeert als Nederlander en het hebben van een autochtone partner, $\chi^2(4, N=2395) = 363.86, p < 0.001$. Er is sprake van een significant positief effect op relatiestatus ($\tau C = 0,293; p < 0,001$). Dit betekent dat hoe meer men zichzelf identificeert als Nederlander in plaats van als iemand van de eigen etnische groep, hoe waarschijnlijker het is dat iemand een autochtone partner heeft. Men kan dus stellen dat niet-westerse allochtonen die zichzelf meer als Nederlands identificeren eerder een autochtone partner hebben dan niet-westerse allochtonen die zichzelf meer als de eigen etniciteit identificeren.

De expertinterviews lijken de toepassing van de partnerkeuzetheorie (Kalmijn, 1991) ook te ondersteunen. Zo gaven de participanten aan hun partner te hebben ontmoet op 'gemeenschappelijke gronden', zoals de universiteit of hoge school. Ook behoren beide partners steeds tot dezelfde religie, op één uitzondering na. De Tunesische respondent is islamitisch terwijl haar partner niet religieus is. Zij is echter niet streng gelovig. De andere stellen zijn christelijk (Antilliaans x Autochtoon & Surinaams x Surinaams) of islamitisch (Turks x Turks). Uit de interviews blijkt dat elk koppel niet alleen veel gemeenschappelijk heeft op het gebied van educatie en religie, maar ook qua interesses en overtuigingen. De familie en vrienden (derde partijen) van elke partner reageerden over het algemeen positief op de relatie en ondersteunden de partnerkeuzes, al waren er bij de interetnische stellen in het begin soms wat bedenkingen.

4.4. Resultaten test contacttheorie

De mate van contact met autochtonen blijkt niet significant van effect te zijn op de mate van rassendiscriminatie die ervaren wordt bij niet-westerse allochtone Nederlanders. De toevoeging van de interactieterm van contact en relatiestatus om te zien of het effect van contact op het ervaren van rassendiscriminatie anders was voor mensen met een interetnische relatie bleek ook niet significant (zie Tabel 6). Uit de expertinterviews blijkt echter dat de contacttheorie (Allport, 1954) wél opgaat wanneer het gaat over het creëren van wederzijds begrip en het verminderen van vooroordelen. Zo gaven de niet-westerse allochtonen met autochtone partners aan dat vooral de omgang met de autochtone schoonfamilie invloed heeft gehad op de mate van vooroordelen over autochtonen. Zo vertelde één participant: “Je ziet het dan ineens van de andere kant en daar leer je heel veel van. Zelfs als je het ergens niet mee eens bent, snap je wel waar de gedachte vandaan komt. Mijn partner heeft hetzelfde door de omgang met mijn familie”. Daarnaast gaven alle respondenten aan (ook zij met co-etnische partners) dat de omgang met autochtone vrienden ook een positief effect heeft op het wederzijds begrip. Zo vertelde één van de participanten: “Toen ik nog niet in Nederland woonde dacht ik dat alle Nederlanders arrogant waren en discrimineerden, omdat ik ze alleen kende als toeristen of ‘business-mannetjes’. Maar toen ik hier in Nederland ging wonen leerde ik de échte Nederlanders kennen en bleek het allemaal erg mee te vallen”. Deze informatie wijst erop dat de contacttheorie (Allport, 1954) hoogstwaarschijnlijk wel klopt, maar dat de toepassing ervan in dit onderzoek niet aangetoond kon worden.

4.5. Resultaten test integratie paradox

Uit de regressieanalyse met mate van integratie als onafhankelijke variabele blijkt dat naarmate men een hogere mate van integratie rapporteert, zij minder rassendiscriminatie ervaren ($b = -0,089$; $p < 0,05$). Echter, zodra de variabele die aangeeft of men denkt dat de eigen etnische groep wordt gediscrimineerd door autochtonen wordt toegevoegd, is het gevonden effect niet langer significant. De interactievariabele is ook niet significant: er is geen verschil in het effect van mate van integratie op ervaren rassendiscriminatie voor mensen met een autochtone partner vergeleken met een co-etnische partner (zie Tabel 7). Uit de analyse met taalvaardigheid als onafhankelijke variabele blijkt in model 2 dat naarmate men de Nederlandse taal beter spreekt, men méér rassendiscriminatie ervaart ($b = 0,101$; $p < 0,001$). De interactieterm in model 4 blijkt echter niet significant: Het effect van taalvaardigheid op het ervaren van rassendiscriminatie verschilt niet voor mensen met een autochtone partner vergeleken met een co-etnische partner (zie Tabel 8). Daarnaast blijkt dat naarmate men meer Nederlandse televisieprogrammering kijkt, men minder rassendiscriminatie ervaart ($b = -0,055$; $p < 0,001$). De interactievariabele is niet significant, wat betekent dat het gevonden effect niet verschilt voor mensen met autochtone partners versus co-etnische partners (zie Tabel 8).

Uit de regressieanalyse met zelfidentificatie als onafhankelijke variabele blijkt dat naarmate niet-westerse allochtonen zich meer identificeren als Nederlander in plaats van met de eigen etnische groep, zij significant minder rassendiscriminatie ervaren ($b = -0,077$; $p < 0,001$). De interactieterm in model 4 is significant ($b = -0,184$; $p < 0,001$). Dit betekent dat naarmate men zich sterker identificeert als Nederlander, de mate van ervaren rassendiscriminatie afneemt en dat de mate van ervaren rassendiscriminatie sterker afneemt bij niet-westerse allochtonen met autochtone partners, vergeleken met co-etnische partners (zie Tabel 8). Om dit verband beter te kunnen bekijken is de hoofdregressie nogmaals uitgevoerd, waarbij een moderatie-effect is opgenomen om te kijken of het effect van relatiestatus op het ervaren van rassendiscriminatie verschilt voor mensen die zich vooral met de eigen etnische groep identificeren of vooral als Nederlander identificeren. Hieruit blijkt dat het effect van relatiestatus in model 4 positief significant van invloed is op het ervaren van rassendiscriminatie ($b = 0,709$; $se = 0,162$; $p < 0,001$). Dit betekent dat niet-westerse allochtonen met interetnische relaties significant meer rassendiscriminatie ervaren dan niet-westerse allochtonen met co-etnische relaties. Het moderatie-effect is ook significant ($b = -0,182$; $se = 0,045$; $p < 0,001$). Dit betekent dat niet-westerse allochtonen met interetnische relaties meer rassendiscriminatie ervaren dan niet-westerse allochtonen met co-etnische partners, maar dat dit effect afneemt naarmate zij zich meer identificeren als Nederlander (zie Tabel 9).

Op basis van alle regressieanalyses kan ten eerste gesteld worden dat de integratie paradox niet kon worden aangetoond in dit onderzoek. Drie van de vier analyses laten zien dat een hogere mate van integratie zorgt voor *minder* ervaren rassendiscriminatie in plaats van *meer* ervaren rassendiscriminatie. Hoewel er één analyse is die bewijs levert voor de integratie paradox (de analyse over taalvaardigheid), wordt deze overschaduwed door het tegenbewijs. Dat een hoge mate van integratie zorgt voor minder ervaren rassendiscriminatie ontkracht misschien de integratie paradox, maar vormt wel indirect bewijs voor de conflicttheorieën in dit onderzoek. Immers, hoge mate van integratie zorgt ervoor dat niet-westerse allochtonen minder conflicteren met autochtonen op gebieden als normen, waarden, cultuur en sociaaleconomisch welzijn. Hierdoor neemt de kans op rassendiscriminatie vanuit de autochtone bevolking af en daarmee de kans op het ervaren ervan.

De participanten van de expertinterviews waren allen hoog opgeleid en goed geïntegreerd op gebieden als taal en cultuur. Hierdoor is het lastig om de resultaten terug te koppelen aan de expertinterviews, aangezien dat om een vergelijking tussen goed en minder goed geïntegreerde niet-westerse allochtonen vraagt. Uit de analyses bleek dat een hoge mate van integratie over het algemeen leidt tot minder ervaren rassendiscriminatie en dit zien we *wel* terug in de expertinterviews. Alle participanten geven aan *persoonlijk* weinig rassendiscriminatie te hebben ervaren, maar dat de etnische groep in het algemeen wel sterk gediscrimineerd wordt door de autochtone bevolking. Zij baseren dit deels op discussies met autochtonen, deels op traditionele media, maar veelal op de reacties die autochtonen plaatsen op sociale media. Een van de respondenten legt uit: “De dingen die dan gezegd worden zijn

soms zó hard, zo discriminerend. Gelukkig zijn er dan ook reacties van autochtonen die allochtonen juist verdedigen, maar toch... Je schrikt er soms echt van”.

4.6. Filters

Om uit te sluiten of het effect van relatiestatus op ervaring van rassendiscriminatie mogelijk wél opspeelt bij specifieke bevolkingsgroepen zijn er een aantal filters toegepast. Na elke selectie op mannen, vrouwen, Turken, Marokkanen, Surinamers, Antillianen, laag opgeleiden, hoog opgeleiden, moslims, christenen en niet religieuze mensen is er een regressieanalyse uitgevoerd. Bij geen van deze selecties is er een significant effect gevonden van relatiestatus op de ervaring van rassendiscriminatie. Daarnaast is er nog gefilterd op zelfidentificatie. Hierbij is er gefilterd op ‘vooral Nederlands’ en ‘vooral eigen etnische groep’. Hieruit bleek dat niet-westerse allochtonen die zichzelf vooral identificeren met de eigen etnische groep én een autochtone partner hebben, méér rassendiscriminatie ervaren dan niet-westerse allochtonen met co-etnische partners ($b=0,330$; $se= 0,140$; $p<0,05$). Deze bevindingen komen overeen met de regressieanalyse waarbij er gemodereerd werd voor zelfidentificatie.

Tabel 1. *Regressieanalyse voor het verband tussen het hebben van een interetnische relatie en het ervaren van rassendiscriminatie, inclusief controlevariabelen in modellen 2 en 3 (N=2395).*

Variabele	Model 1		Model 2		Model 3	
	B	SE	B	SE	B	SE
Constante	2,073***	0,024	2,270***	0,152	0,986***	0,183
<i>Onafhankelijke variabele</i>						
Interetnische relatie	-0,012	0,058	-0,011	0,070	0,054	0,061
<i>Controlevariabelen</i>						
Marokkanen			Ref.		Ref.	
Turken			0,013***	0,056	0,148**	0,049
Surinamers			0,067	0,111	0,221*	0,097
Antillianen			0,065	0,124	0,022	0,108
Opleidingsniveau			0,019	0,024	-0,002	0,021
Uitkering			0,148**	0,051	0,114*	0,044
Geen religie			Ref.		Ref.	
Hindoe			-0,028	0,114	0,056	0,099
Islamitisch			0,076	0,107	0,123	0,093
Christelijk			0,164*	0,083	0,169*	0,072
Overig religie			0,135	0,193	0,124	0,167
Leeftijd			-0,011***	0,002	-0,008***	0,002
Man			0,186***	0,044	0,195***	0,039
Getrouwd			-0,116	0,072	-0,092	0,062
Zelfperceptie Integratie					-0,065~	0,035
Contact autochtonen					-0,006	0,008
Groepsdiscriminatie					0,530***	0,019
Houding t.o.v. autochtonen					-0,003**	0,001
R2		0,000		0,033***		0,275***

~=p<.10; *=p<.05; **=p<.01; ***=p<.001

Tabel 2. Resultaten van een Chi-kwadraat test: integratie afgezet tegen relatiestatus

Integratie	Relatiestatus	
	Co-etnisch	Interetnisch
Nee	209 (10,6%)	1 (0,2%)
Neutraal	393 (19,8%)	7 (1,7%)
Ja	1379 (69,6%)	406 (98,1%)

$\chi^2=146.23^*$, $df=2$. Cijfers tussen haakjes zijn kolompercentages

$\tau C=0.16^*$

* $p<0.001$

Tabel 3. Resultaten van een Chi-kwadraat test: taalvaardigheid afgezet tegen relatiestatus

Taalvaardigheid	Relatiestatus	
	Co-etnisch	Interetnisch
1	386 (19,5%)	8 (1,9%)
2	545 (27,5%)	24 (5,8%)
3	1050 (53%)	382 (92,3%)

$\chi^2=220.40^*$, $df=2$. Cijfers tussen haakjes zijn kolompercentages

$\tau C=0.23^*$

* $p<0.001$

Tabel 4. Resultaten van een Chi-kwadraat test: kijkgedrag NL'se tv afgezet tegen relatiestatus

NL'se tv kijken	Relatiestatus	
	Co-etnisch	Interetnisch
1	129 (6,5%)	3 (0,7%)
2	120 (6,1%)	4 (1%)
3	159 (8,1%)	13 (3,1%)
4	161 (8,1%)	26 (6,3%)
5	100 (5%)	29 (7%)
6	1312 (66,2%)	339 (81,9%)

$\chi^2=65.44^*$, $df=5$. Cijfers tussen haakjes zijn kolompercentages

$\tau C=0.11^*$

* $p<0.001$

Tabel 5. Resultaten van een Chi-kwadraat test: zelfidentificatie afgezet tegen relatiestatus

Zelfidentificatie	Relatiestatus	
	Co-etnisch	Interetnisch
1	590 (29,8%)	22 (5,3%)
2	402 (20,3%)	35 (8,5%)
3	715 (36,1%)	161 (38,9%)
4	194 (9,8%)	85 (20,5%)
5	80 (4%)	111 (26,8%)

$\chi^2=363.86^*$, $df=4$. Cijfers tussen haakjes zijn kolompercentages

$\tau C=0.29^*$

* $p<0.001$

Tabel 6. Regressieanalyse voor het verband tussen mate van contact met autochtonen en het ervaren van rassendiscriminatie, inclusief controlevariabelen (model 1) en moderatie-effect (model 2) (N=2395).

Variabele	Model 1		Model 2	
	B	SE	B	SE
Constante	1,103***	0,190	1,102***	0,19
<i>Onafhankelijke variabele</i>				
Contact autochtonen	0,001	0,008	0,001	0,009
Interetnische relatie	0,091	0,061	0,110	0,193
<i>Interactievariabele</i>				
Contact autochtonen*Int. Rel.			-0,003	0,025
<i>Controlevariabelen</i>				
Marokkanen	Ref.		Ref.	
Turken	0,128*	0,049	0,128*	0,049
Surinamers	0,227*	0,097	0,227*	0,097
Antillianen	0,023	0,107	0,023	0,107
Opleidingsniveau	-0,004	0,021	-0,004	0,021
Uitkering	0,116**	0,044	0,116**	0,044
Geen religie	Ref.		Ref.	
Hindoe	0,070	0,098	0,070	0,098
Islamitisch	0,100	0,093	0,100	0,093
Christelijk	0,155*	0,072	0,155*	0,072
Overig religie	0,110	0,166	0,110	0,166
Leeftijd	-0,008***	0,002	-0,008***	0,002
Man	0,191***	0,039	0,191***	0,039
Getrouwd	-0,077	0,062	-0,077	0,062
Groepsdiscriminatie	0,520***	0,019	0,520***	0,019
Houding t.o.v. autochtonen	-0,002*	0,001	-0,002*	0,001
Zelfperceptie Integratie	-0,036	0,039	-0,036	0,039
Taalvaardigheid	0,101**	0,035	0,101**	0,035
Kijkgedrag NL tv	-0,055***	0,014	-0,055***	0,014
Zelfidentificatie	-0,077***	0,019	-0,078***	0,019
R2		0,287***		0,287

~=p<.10; *=p<.05; **=p<.01; ***=p<.001

Tabel 7. Regressieanalyses voor het verband tussen zelfperceptie mate integratie, taalvaardigheid en het ervaren van rassendiscriminatie, inclusief controlevariabelen (model 1) en moderatie-effecten (model 4) (N=2395).

Variabele	Model 1		Model 2		Variabele	Model 1		Model 2	
	B	SE	B	SE		B	SE	B	SE
Constante	1,103***	0,19	1,087***	0,19	Constante	1,103***	0,19	1,083***	0,19
<i>Onafhankelijke variabele</i>					<i>Onafhankelijke variabele</i>				
Zelfperceptie Integratie	-0,036	0,039	-0,032	0,039	Taalvaardigheid	0,101***	0,035	0,113**	0,035
Interetnische relatie	0,091	0,061	1,208	0,836	Interetnische relatie	0,091			
<i>Interactievariabele</i>					<i>Interactievariabele</i>				
Integratie*Int. Rel.			-0,376	0,281	Taalvaardigheid*Int. Rel.			-0,211	0,131
<i>Controlevariabelen</i>					<i>Controlevariabelen</i>				
Marokkanen	Ref.		Ref.		Marokkanen	Ref.		Ref.	
Turken	0,128*	0,049	0,127*	0,049	Turken	0,128*	0,049	0,128**	0,049
Surinamers	0,227*	0,097	0,229*	0,097	Surinamers	0,227*	0,097	0,230*	0,097
Antillianen	0,023	0,107	0,026	0,107	Antillianen	0,023	0,107	0,023	0,107
Opleidingsniveau	-0,004	0,021	-0,003	0,021	Opleidingsniveau	-0,004	0,021	-0,004	0,021
Uitkering	0,116**	0,044	0,116**	0,044	Uitkering	0,116**	0,044	0,117**	0,044
Geen religie	Ref.		Ref.		Geen religie	Ref.		Ref.	
Hindoe	0,07	0,098	0,065	0,098	Hindoe	0,070	0,098	0,057	0,098
Islamitisch	0,1	0,093	0,098	0,093	Islamitisch	0,100	0,093	0,092	0,093
Christelijk	0,155*	0,072	0,15*	0,072	Christelijk	0,155*	0,072	0,146*	0,072
Overig religie	0,11	0,166	0,112	0,166	Overig religie	0,110	0,166	0,100	0,166
Leeftijd	-0,008***	0,002	-0,008***	0,002	Leeftijd	-0,008***	0,002	-0,008***	0,002
Man	0,191***	0,039	0,189***	0,039	Man	0,191***	0,039	0,190***	0,039
Getrouwd	-0,077	0,062	-0,075	0,062	Getrouwd	-0,077	0,062	-0,073	0,062
Groepsdiscriminatie	0,52***	0,019	0,519***	0,019	Groepsdiscriminatie	0,520***	0,019	0,520***	0,019
Houding t.o.v. autochtonen	-0,002*	0,001	-0,002*	0,001	Houding t.o.v. autochtonen	-0,002*	0,001	-0,002*	0,001
Taalvaardigheid	0,101**	0,035	0,101**	0,035	Zelfperceptie Integratie	-0,036	0,039	-0,040	0,039
Kijkgedrag NL tv	-0,055***	0,014	-0,055***	0,014	Kijkgedrag NL tv	-0,055***	0,014	-0,056***	0,014
Zelfidentificatie	-0,077***	0,019	-0,078***	0,019	Zelfidentificatie	-0,077***	0,019	-0,078***	0,019
Contact autochtonen	0,001	0,008	0,001	0,008	Contact autochtonen	0,001	0,008	0,001	0,008
R2		0,287***		0,287	R2		0,287***		0,287

~p<.10; *p<.05; **p<.01; ***p<.001

~p<.10; *p<.05; **p<.01; ***p<.001

Tabel 8. Regressieanalyses voor het verband tussen kijkgedrag NL tv, zelfidentificatie en het ervaren van rassendiscriminatie, inclusief controlevariabelen (model 1) en moderatie-effecten (model 4) (N=2395).

Variabele	Model 1		Model 2		-	Variabele	Model 1		Model 2	
	B	SE	B	SE			B	SE	B	SE
Constante	1,103***	0,19	1,114***	0,19	Constante	1,103***	0,19	1,083***	0,189	
<i>Onafhankelijke variabele</i>					<i>Onafhankelijke variabele</i>					
Kijkgedrag NL tv	-0,055***	0,014	-0,058***	0,015	Zelfidentificatie	-0,077***	0,019	-0,038~	0,022	
Interetnische relatie	0,091	0,061	-0,138	0,303	Interetnische relatie	0,091	0,061	0,706***	0,162	
<i>Interactievariabele</i>					<i>Interactievariabele</i>					
Kijkgedrag NL tv*Int. Rel.			0,041	0,053	Zelfidentificatie*Int. Rel.			-0,184***	0,045	
<i>Controlevariabelen</i>					<i>Controlevariabelen</i>					
Marokkanen	Ref.		Ref.		Marokkanen	Ref.		Ref.		
Turken	0,128*	0,049	0,127*	0,049	Turken	0,128*	0,049	0,131**	0,049	
Surinamers	0,227*	0,097	0,230*	0,097	Surinamers	0,227*	0,097	0,226*	0,096	
Antillianen	0,023	0,107	0,025	0,107	Antillianen	0,023	0,107	0,027	0,107	
Opleidingsniveau	-0,004	0,021	-0,004	0,021	Opleidingsniveau	-0,004	0,021	-0,002	0,021	
Uitkering	0,116**	0,044	0,115**	0,044	Uitkering	0,116**	0,044	0,117**	0,044	
Geen religie	Ref.		Ref.		Geen religie	Ref.		Ref.		
Hindoe	0,070	0,098	0,069	0,098	Hindoe	0,070	0,098	0,036	0,098	
Islamitisch	0,100	0,093	0,101	0,093	Islamitisch	0,100	0,093	0,084	0,092	
Christelijk	0,155*	0,072	0,153*	0,072	Christelijk	0,155*	0,072	0,137~	0,072	
Overig religie	0,110	0,166	0,125	0,167	Overig religie	0,110	0,166	0,056	0,166	
Leeftijd	-0,008***	0,002	-0,008***	0,002	Leeftijd	-0,008***	0,002	-0,007***	0,002	
Man	0,191***	0,039	0,191***	0,039	Man	0,191***	0,039	0,182***	0,038	
Getrouwd	-0,077	0,062	-0,079	0,062	Getrouwd	-0,077	0,062	-0,073	0,062	
Groepsdiscriminatie	0,520***	0,019	0,520***	0,019	Groepsdiscriminatie	0,520***	0,019	0,523***	0,019	
Houding t.o.v. autochtonen	-0,002*	0,001	-0,003*	0,001	Houding t.o.v. autochtonen	-0,002*	0,001	-0,003*	0,001	
Zelfperceptie Integratie	-0,036	0,039	-0,034	0,039	Zelfperceptie Integratie	-0,036	0,039	-0,047	0,039	
Taalvaardigheid	0,101**	0,035	0,101**	0,035	Taalvaardigheid	0,101**	0,035	0,089*	0,035	
Zelfidentificatie	-0,077***	0,019	-0,077***	0,019	Kijkgedrag NL tv	-0,055***	0,014	-0,058***	0,014	
Contact autochtonen	0,001	0,008	0,001	0,008	Contact autochtonen	0,001	0,008	0,000	0,008	
R2		0,287***		0,287	R2		0,287***		0,292***	

~=p<.10; *=p<.05; **=p<.01; ***=p<.001

~=p<.10; *=p<.05; **=p<.01; ***=p<.001

Tabel 9. Regressieanalyse voor het verband tussen het hebben van een interetnische relatie en het ervaren van rassendiscriminatie (model 1), inclusief controlevariabelen (model 2 en model 3) en moderatie-effect voor zelfidentificatie (model 4) (N=2395).

Variabele	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4	
	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE
Constante	2,073***	0,024	2,270***	0,152	1,066***	0,184	1,025***	0,183
<i>Onafhankelijke variabele</i>								
Interetnische relatie	-0,012	0,058	-0,011	0,070	0,099	0,062	0,709***	0,162
<i>Interactievariabele</i>								
Interet. Rel. *Zelfident.							-0,182***	0,045
<i>Controlevariabelen</i>								
Marokkanen			Ref.		Ref.		Ref.	
Turken			0,213***	0,056	0,136**	0,049	0,142**	0,049
Surinamers			0,067	0,111	0,246*	0,097	0,242*	0,096
Antillianen			0,065	0,124	0,028	0,107	0,030	0,107
Opleidingsniveau			0,019	0,024	0,003	0,021	0,004	0,021
Uitkering			0,148**	0,051	0,114*	0,044	0,117**	0,044
Geen religie			Ref.		Ref.		Ref.	
Hindoe			-0,028	0,114	0,058	0,098	0,025	0,098
Islamitisch			0,076	0,107	0,093	0,093	0,079	0,093
Christelijk			0,164*	0,083	0,142~	0,072	0,122~	0,072
Overig religie			0,135	0,193	0,106	0,167	0,054	0,167
Leeftijd			-0,011***	0,002	-0,008***	0,002	-0,007***	0,002
Man			0,186***	0,044	0,194***	0,039	0,185***	0,039
Getrouwd			-0,116	0,072	-0,087	0,062	-0,082	0,062
Zelfperceptie Integratie					-0,033	0,036	-0,051	0,036
Contact autochtonen					-0,002	0,008	-0,004	0,008
Groepsdiscriminatie					0,522***	0,019	0,525***	0,019
Houding t.o.v. autochtonen					-0,003*	0,001	-0,003*	0,001
Zelfidentificatie					-0,077***	0,019	-0,039~	0,021
R2		0,000		0,033		0,280		0,285

~=p<.10; *=p<.05; **=p<.01; ***=p<.001

5. Conclusie

5.1. Terugblik theorie

In dit onderzoek zijn de partnerkeuzetheorie van Kalmijn (1991), de geïntegreerde dreigingstheorie van Stephan & Stephan (1996), de contacttheorie van Allport (1954) en de integratie paradox besproken. De partnerkeuzetheorie van Kalmijn (1991) veronderstelt onder andere dat men partners kiest op basis van overeenkomstigheden en dat dit proces geholpen of geremd kan worden door de ontmoetingsmogelijkheden en invloed van het sociale netwerk. Naarmate niet-westerse allochtone Nederlanders beter geïntegreerd zijn, zullen zij meer overeenkomsten hebben met autochtonen waardoor de kans op een autochtone partner toeneemt. Het hebben van een autochtone partner versus een co-etnische partner kan hierdoor een ‘signaal’ zijn van hoge mate van integratie. Dat brengt ons bij de geïntegreerde dreigingstheorie (Stephan & Stephan, 1996), welke op basis van verschillende dreigingstheorieën veronderstelt dat de autochtone bevolking conflicten en dreiging ondervindt van niet-westerse allochtonen. Volgens deze theorie is er sprake van conflicterende normen, waarden, culturen en doelen waardoor het welbevinden van de autochtone bevolking bedreigd wordt. Dit kan negatieve attitudes, vooroordelen en rassendiscriminatie tot gevolg hebben. Op basis hiervan kan worden gesteld dat niet-westerse allochtonen met autochtone partners meer rassendiscriminatie kunnen ervaren dan zij met co-etnische partners, doordat de autochtone bevolking de etnische mengeling niet goedkeurt en vreest voor het welbevinden van de autochtone persoon. Anderzijds kan men bij het zien van een interetnisch koppel denken dat het een signaal is van hoge mate van integratie, waardoor de ervaring van conflict en dreiging afneemt en daardoor de kans op rassendiscriminatie en het ervaren hiervan.

Naast deze theorieën die ingaan op de invloed van de omgeving, zijn er ook theorieën behandeld die verschillen in de ervaring van rassendiscriminatie op individueel niveau kunnen verklaren. De contacttheorie (Allport, 1954) veronderstelt dat naarmate niet-westerse allochtonen meer contact hebben met autochtonen, zij meer leren over de autochtone normen, waarden, cultuur en gedragvormen, waardoor vooroordelen en misconcepties verminderen. Niet-westerse allochtonen met autochtone partners hebben meer (intensief) contact met autochtonen dan zij met co-etnische partners, waardoor zij het gedrag en de beweegredenen van autochtonen beter begrijpen. Beter inzicht in of er sprake is van discriminatie of niet, kan er voor zorgen dat zij minder rassendiscriminatie ervaren. De integratie paradox veronderstelt dat niet-westerse allochtonen met een hoge mate van integratie juist méér rassendiscriminatie ervaren dan zij die minder goed geïntegreerd zijn. Door de hoge mate van integratie zou men meer meekrijgen over het politiek en het maatschappelijk debat dat speelt rondom migranten in de samenleving, waardoor men meer let op discriminatoire ‘cues’ en hierdoor meer rassendiscriminatie ervaart. Het hebben van een autochtone partner signaleert hoge mate van

integratie, waardoor kan worden verwacht dat niet-westerse allochtonen met autochtone partners meer rassendiscriminatie ervaren dan zij met co-etnische partners.

5.2. Antwoord op de onderzoeksvraag

Dit onderzoek is begonnen met de vraag: *'In hoeverre is er meer of minder sprake van ervaren rassendiscriminatie bij niet-westerse allochtone Nederlanders met een interetnische relatie, vergeleken met co-etnische relaties?'*. Dit onderzoek heeft *niet eenduidig* kunnen aantonen of er sprake is van meer of minder ervaren rassendiscriminatie bij niet-westerse allochtonen met interetnische relaties, vergeleken met co-etnische relaties. Geen van de analyses kon een significant effect van het hebben van een interetnische relatie op het ervaren van rassendiscriminatie aantonen, *totdat* de mate van zelfidentificatie werd toegevoegd aan de analyses. Uit deze analyses kan geconcludeerd worden dat niet-westerse allochtonen met interetnische relaties *meer* rassendiscriminatie ervaren dan niet-westerse allochtonen met co-etnische relaties, maar dat dit effect afneemt naarmate zij zich meer identificeren als Nederlander. Omdat er enkel in deze analyses een significant effect gevonden werd, kan er niet 'definitief' worden geconcludeerd dat het hebben van een interetnische relatie van invloed is op het ervaren van rassendiscriminatie bij niet-westerse allochtone Nederlanders.

Een mogelijke verklaring voor deze conclusie is dat een deel van de autochtone bevolking interetnische stellen negatief evalueert terwijl tegelijkertijd een deel van de autochtone bevolking interetnische stellen positief evalueert. Hierdoor doen beide kanten van het conflict- en dreigingsperspectief zich gelijktijdig voor (meer en minder kans op discriminatoir gedrag), waardoor de kans op het ervaren van rassendiscriminatie zowel toe- als afneemt. Hierdoor kan het één statistisch niet worden uitgesloten van het ander, waardoor er geen significant verschil gevonden wordt. Dit betekent dat het hebben van een autochtone partner hoogstwaarschijnlijk wel van invloed is op het ervaren van rassendiscriminatie, maar dat deze invloed -afhankelijk van de situatie- positief of negatief kan zijn.

Dit onderzoek heeft aangetoond dat niet-westerse allochtonen met interetnische relaties relatief beter geïntegreerd zijn dan niet-westerse allochtonen met co-etnische relaties. Ook blijkt dat hoe beter men geïntegreerd is, hoe *minder* rassendiscriminatie men ervaart. Dit zou er op kunnen wijzen dat de autochtone bevolking het hebben van een autochtone partner *inderdaad* als signaal van hoge mate van integratie ziet en hierdoor minder conflict en dreiging ervaart, waardoor de kans op rassendiscriminatie afneemt en daarmee het ervaren ervan. Het kan er ook op wijzen dat mensen die goed geïntegreerd zijn in de Nederlandse samenleving zich meer identificeren als Nederlander dan als etnische minderheid, waardoor zij zich minder 'aangesproken' voelen en hierdoor minder rassendiscriminatie ervaren. Zoals eerder besproken, blijkt zelfidentificatie sterk van invloed te zijn. Naast de zojuist besproken verklaring op individueel niveau, is er ook een verklaring omtrent

zelfidentificatie op omgevingsniveau. Wanneer een niet-westerse allochtoon zich identificeert als Nederlander en zich hier ook naar gedraagt, zal dit een positief signaal afgeven aan de autochtone bevolking. De persoon lijkt zich welwillend en goed aangepast te hebben aan de Nederlandse samenleving, waardoor er geen reden is tot conflict of dreiging. Het hebben van een autochtone partner kan deze indruk nog meer versterken. Niet-westerse allochtonen die zichzelf weinig of niet identificeren als Nederlander, zich hier ook naar gedragen én een autochtone partner hebben, geven daarentegen wel reden tot conflict en dreiging voor de autochtone bevolking. De autochtone bevolking kan dit zien als een teken van weerstand tegen de Nederlandse cultuur en nationaliteit en hierdoor conflict en dreiging ervaren. Het hebben van een autochtone partner kan dit versterken, doordat men kan vrezen voor een negatieve invloed van de niet-westerse allochtoon op de autochtone partner. Het is dus mogelijk dat de ene niet-westerse allochtoon met een interetnische relatie méér rassendiscriminatie ervaart dan de andere niet-westerse allochtoon met een interetnische relatie.

6. Discussie

Dit onderzoek heeft een aantal sterke en zwakke punten. Een van de sterkste punten is dat dit het eerste onderzoek in Nederland is dat het verband tussen relatiestatus en het ervaren van rassendiscriminatie bekijkt. De resultaten van dit onderzoek bieden dan ook wetenschappelijke kennis die tot nu toe ontbrak op dit gebied. Dit sterke punt heeft echter ook nadelen: Er kon voor dit onderzoek geen gebruik worden gemaakt van ‘best practices’ die voortkomen uit voorgaand onderzoek. Daardoor is niet met zekerheid te zeggen of de onderzoeksmethode die aangehouden is in dit onderzoek ook de meest geschikte is.

Om dit verkennende onderzoek zo robuust mogelijk te maken zijn er theorieën toegepast die al jaren veelvuldig gebruikt worden in sociaalwetenschappelijk onderzoek en meermaals effectief bewezen zijn in het verklaren van sociale fenomenen. Daarnaast heeft dit onderzoek theorieën behandeld op zowel macro als microniveau, waardoor het fenomeen van meerdere kanten belicht en verklaard wordt. Het uitgebreide theoretisch kader is een van de sterke punten van dit onderzoek. Een van de zwakke punten daarentegen is dat dit onderzoek zich (deels) richt op de observaties en reacties van de autochtone bevolking op interetnische en co-etnische relaties. Hiermee beperkt het onderzoek zich (deels) tot situaties waarin men wetenschap kan hebben van de relatiestatus, of dit kan observeren. Dit kan invloed hebben op de onderzoeksresultaten.

Een ander sterk punt van dit onderzoek is dat er een groot aantal controlevariabelen is opgenomen in de analyses om zoveel mogelijk alternatieve verklaringen uit te sluiten. Daarnaast zijn er veel verschillende filters toegepast om te kijken of de verwachte verbanden mogelijk alléén opgaan voor bepaalde bevolkingsgroepen. Ook zijn de theoretische verklaringen uit dit onderzoek uitvoerig getest om de validiteit van dit onderzoek te kunnen garanderen. Een ander sterk punt is dat er naast kwantitatieve data-analyses ook een aantal verkennende interviews zijn uitgevoerd die inzicht geven in de ervaringen van de onderzoeksgroep. Een van de zwakke punten van dit onderzoek is dat het conflict- en dreigingsperspectief van het theoretisch kader niet *direct* getest kon worden. Het gaat immers in op de observaties en reacties van de autochtone bevolking op interetnische en co-etnische relaties, welke niet zijn opgenomen in de Survey Integratie Minderheden (2006). Daarnaast is de Survey Integratie Minderheden (2006) vooral gericht op de integratie van niet-westerse allochtonen in plaats van (ervaren) rassendiscriminatie. Vervolgonderzoek zal zich moeten richten op het verzamelen van data over niet-westerse allochtonen met interetnische en co-etnische relaties, specifiek gericht op het ervaren van vooroordelen en rassendiscriminatie. Daarnaast is uit de expertinterviews gebleken dat ‘het ervaren van rassendiscriminatie’ een breed begrip is. De één benoemt misplaatste grappen en vreemde blikken op straat als rassendiscriminatie, terwijl de ander het pas als rassendiscriminatie ziet wanneer hen echt iets geweigerd wordt op basis van etniciteit. In de dataset die gebruikt is, is het begrip ‘rassendiscriminatie’ niet gespecificeerd in de verschillende

bestaansvormen. Hierdoor is er waarschijnlijk ook in dit onderzoek sprake van een ‘te’ brede interpretatie van rassendiscriminatie door respondenten, waardoor er veel informatie verloren is gegaan. Dit is een van de belangrijkste verklaringen voor het feit dat er weinig significante resultaten zijn gevonden in dit onderzoek. Door in een vragenlijst duidelijk verschillende vormen van rassendiscriminatie op te nemen, kan men in vervolgonderzoek het verband tussen relatiestatus en het ervaren van rassendiscriminatie beter onderzoeken. Een andere belangrijke verklaring is het gebruik van de Survey Integratie Minderheden (2006). De dataset bevat alle benodigde respondenten en variabelen, maar blijkt enigszins ‘out-dated’ te zijn. Zo is de discussie rondom migranten weliswaar aangewakkerd sinds de terroristische aanslagen van 2001, maar pas echt verhard sinds een aantal jaar. Het is daardoor mogelijk dat de gegevens omtrent het ervaren van rassendiscriminatie niet representatief zijn voor de rassendiscriminatie die anno 2015 ervaren wordt door de niet-westerse allochtone populatie in Nederland.

De uitkomsten van het huidige onderzoek hoeven echter *niet* te betekenen dat er geen verband bestaat tussen relatiestatus en het ervaren van rassendiscriminatie. Het is namelijk mogelijk dat *beide* hypothesen waar zijn. Dit zou betekenen dat niet-westerse allochtonen met interetnische relaties de ene keer *meer* en de andere keer *minder* rassendiscriminatie ervaren, vergeleken met co-etnische relaties. Omdat het mogelijk is dat beide situaties zich gelijktijdig voordoen, kunnen statistische analyses het één niet uitsluiten van het ander. Deze ‘uitbalancerings’ van hypothesen is zeer goed mogelijk en daarmee een van de belangrijkste verklaringen voor de uitkomsten van dit onderzoek. Het betekent ook dat dit onderzoek – in combinatie met de overige resultaten – hoogstwaarschijnlijk *wel* een verband tussen relatiestatus en het ervaren van rassendiscriminatie op het spoor is, maar dat deze op een andere manier onderzocht dient te worden om duidelijke conclusies te kunnen trekken.

7. Aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden aanbevelingen voor vervolgonderzoek en beleid besproken. De aanbevelingen voor vervolgonderzoek zijn gebaseerd op de eerder besproken discussiepunten. De aanbevelingen voor beleid zijn gebaseerd op de uitkomsten van dit onderzoek. Het is hierbij belangrijk om te beseffen dat het geven van beleidsaanbevelingen omtrent relatiestatus een delicate zaak is. Immers, het beïnvloeden van partnerkeuzes is geen optie voor (overheids-)instanties. Daarnaast is het belangrijk te beseffen dat de beleidsaanbevelingen die gedaan worden, gebaseerd zijn op verkennend onderzoek. Desondanks kunnen de adviezen gebruikt worden bij het ontwerpen van beleid dat (de ervaring van) rassendiscriminatie tegengaat.

7.1. Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Vervolgonderzoek zal zich moeten richten op het verzamelen van uitgebreide, specifieke data over het ervaren van vooroordelen en discriminatie, onder niet-westerse allochtonen in Nederland. Hiermee wordt bedoeld dat er in de survey ten eerste duidelijk moet worden aangegeven wat er precies wordt verstaan onder rassendiscriminatie. Vervolgens zal men items moeten opnemen over elke ‘gradatie’ van rassendiscriminatie. Zo kan er een onderscheid gemaakt worden tussen bijvoorbeeld ‘vervelende blikken op straat’ en ‘geweigerd worden in een uitgaansgelegenheid’, iets wat in het huidige onderzoek niet mogelijk was. Ten tweede wordt aangeraden meer items over het ervaren van vooroordelen op te nemen in de survey voor vervolgonderzoek. Het in kaart brengen van vooroordelen zegt niet iets over rassendiscriminatie, maar wel iets over de vooroordelen die autochtonen hebben en hoe vaak niet-westerse allochtonen foutieve informatie over zichzelf moeten ontkrachten. Ten derde is het aan te raden items op te nemen die de mate van contact met autochtonen en de mate van integratie uitgebreid in kaart brengen. Hierbij is het belangrijk om niet alleen naar absolute aantallen te vragen. Zo kan door middel van stellingen gemeten worden of de vooroordelen en kennis van niet-westerse allochtonen over autochtonen veranderen naarmate men meer contact met autochtonen heeft. Op deze manier kunnen theorieën zoals de contacttheorie en de integratie paradox beter onderzocht worden.

Daarnaast wordt aangeraden om ook de meningen, sentimenten en gedragingen van autochtonen te onderzoeken omtrent interetnische relaties. Op deze manier kan men goed onderzoeken of autochtonen interetnische relaties overwegend positief of overwegend negatief beschouwen en waarom zij dat vinden. Dit kan bijvoorbeeld gemeten worden door items op te nemen waarbij vooroordelen over niet-westerse bevolkingsgroepen in kaart worden gebracht. Denk hierbij aan vooroordelen over karaktereigenschappen, verhoudingen tussen mannen en vrouwen, het huwelijk, religie, culturele gebruiken, werkethiek en opvoeding. Vervolgens kunnen er items worden opgenomen waarbij respondenten aangeven in hoeverre zij het eens zijn met stellingen over interetnische verhoudingen. Hierbij wordt er van ‘over het algemeen’ naar ‘als het uw eigen kinderen

betreft' toegewerkt. Items die discriminatoir gedrag meten kunnen eventueel worden opgenomen in de survey, zolang men rekening houdt met een grote mate van sociale wenselijkheid in de respons.

Een andere aanbeveling is om alvorens de survey op te zetten, eerst verkennende expertinterviews te houden. Door minimaal 40 verkennende interviews te houden (10 voor elke niet-westerse minderheidsgroep, 5 mannen en 5 vrouwen), kan men interessante voorbeelden van vooroordelen en rassendiscriminatie uit de praktijk in kaart brengen. Bovendien kan informatie uit de expertinterviews gebruikt worden om bepaalde items wel of juist niet op te nemen in de survey.

Bovenstaande aanbevelingen kunnen gebruikt worden om in de toekomst beter onderzoek te kunnen doen naar het verband tussen relatiestatus en het ervaren van rassendiscriminatie. Uit dit onderzoek zijn echter ook een aantal *nieuwe* vragen verzezen die mogelijk interessant zijn voor vervolgonderzoek. Zo werd er tijdens gesprekken met niet-westerse allochtonen aangegeven dat interetnische relaties vaak op weerstand vanuit de etnische minderheidsgroep kunnen rekenen en dat deze reacties soms sterker van invloed zijn op de niet-westerse allochtoon dan de reacties van autochtonen. Onderzoek naar deze kant van de medaille geeft mogelijk inzicht in remmende factoren in partnerkeuze en zelfs integratie bij niet-westerse allochtonen. Daarnaast is het wellicht interessant om onderzoek te doen naar de ervaringen van de autochtone partners in interetnische relaties. Het kan zijn dat zij zowel direct als indirect te maken hebben met vooroordelen en rassendiscriminatie door hun relatie, of dat zij *zelf* gediscrimineerd worden op de autochtone etniciteit door de etnische minderheidsgroep. Onderzoek hiernaar zou gebruikt kunnen worden in het formuleren van beleid dat interetnische verhoudingen kan verbeteren en stimuleren.

7.2. Aanbevelingen voor beleid

De beleidsvraag is: *“Op welke manier kunnen antidiscriminatiebureaus en gemeenten rassendiscriminatie tegen gaan, gelet op de invloed van relatiestatus?”*. Gebaseerd op de resultaten van het huidige onderzoek wordt er geadviseerd om *voorlopig* geen rekening te houden met de invloed van relatiestatus bij het ontwikkelen van beleid tegen rassendiscriminatie. Hoewel vervolgonderzoek waarschijnlijk kan uitwijzen dat er wel een verband is en er ook een aantal resultaten van het huidige onderzoek zijn die hier op wijzen, zijn deze niet doorslaggevend genoeg om beleid op dit specifieke gebied aan te raden.

Als er toch besloten wordt om op basis van dit onderzoek beleid te ontwerpen, kunnen er een aantal aanbevelingen worden geformuleerd. Zoals eerder besproken is gebleken dat niet-westerse allochtonen met interetnische relaties *meer* rassendiscriminatie ervaren dan niet-westerse allochtonen met co-etnische relaties, maar dat dit effect afneemt naarmate men zich meer identificeert als Nederlander. Ten eerste kan aanbevolen worden om bij het ontwikkelen van beleid tegen rassendiscriminatie rekening te houden met zelfidentificatie. Het stimuleren van zelfidentificatie als Nederlander kan het ervaren van rassendiscriminatie verminderen.

Als het hebben van een autochtone partner leidt tot *meer* ervaren rassendiscriminatie, heeft dit waarschijnlijk (deels) te maken met vooroordelen en negatieve reacties uit de omgeving. De aanbeveling luidt dan ook om een grootschalige campagne op te starten ter normalisering van interetnische relaties. Met behulp van gemeenten kunnen antidiscriminatiebureaus en belangenorganisaties er voor zorgen dat er meer bewustwording wordt gecreëerd over de vooroordelen en feiten omtrent interetnische stellen. Door de campagne op autochtonen én etnische minderheden te richten worden beide kanten meer bewust van de vooroordelen en feiten over interetnische stellen. Hierdoor kunnen de vooroordelen afnemen. Daarnaast kunnen er allianties worden opgericht, waarbij autochtonen met interetnische relaties worden ingezet om vooroordelen over niet-westerse allochtonen te verminderen. Het idee is dat wanneer een autochtoon uit een interetnische relatie vooroordelen probeert te ontcrachten op basis van eigen ervaringen, hij/zij sneller geloofd wordt dan wanneer een niet-westerse allochtoon dit zelf probeert te doen. Ervaringen van autochtonen in interetnische relaties kunnen vooroordelen en misconcepties over niet-westerse allochtonen verminderen wanneer zij gedeeld worden via voorlichtingen en (sociale) media.

Een van de factoren waar zeer concreet een maatregel voor kan worden aanbevolen is geslacht. Niet-westerse allochtone mannen blijken veel meer rassendiscriminatie te ervaren dan niet-westerse allochtone vrouwen. Zoals in eerdere hoofdstukken is besproken, heeft dit waarschijnlijk grotendeels te maken met vooroordelen die bestaan over niet-westerse allochtone mannen als gevaarlijk, crimineel, en vrouwonvriendelijk. Het advies luidt dat antidiscriminatiebureaus in samenwerking met de gemeente een campagne kunnen opzetten waarbij niet-westerse allochtone jongens en mannen worden getoond in ‘vooroordeel-brekende situaties’. Dit zijn alledaagse situaties die herkenbaar zijn voor autochtonen en die overeenkomen met beelden die men heeft van autochtone jongens en mannen. Voorbeelden hier van zijn het afbeelden van de stereotypische ‘Antilliaanse hangjongere’ terwijl hij hard aan het leren is voor een toets, of het afbeelden van een stereotypische islamitische man terwijl hij zijn vrouw bij thuiskomst van werk een knuffel geeft. Door op de afbeelding een rake quote te plaatsen die het vooroordeel benadrukt worden autochtonen gewezen op hun vooroordelen en aan het denken gezet. Door vooroordelen te verminderen en misconcepties recht te zetten, neemt de kans op rassendiscriminatie af. Deze aanbeveling kan ook in de vorm van korte video’s uitgevoerd worden, welke geplaatst en gedeeld kunnen worden op sociale media.

Literatuur

- Adams, R. C. (1969). *Interracial marriage in Hawaii: A study of the mutually conditioned processes of acculturation and amalgamation* (No. 65). Patterson Smith.
- Alba, R., & Nee, V. (2003). *Remaking the American mainstream. Assimilation and Contemporary Immigration*, Cambridge, Mass./London.
- Allport, G. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge Massachusetts: Addison-Wesley.
- Andriessen, I., & Nievers, E. J. (Eds.). (2012). *Op achterstand: discriminatie van niet-westerse migranten op de arbeidsmarkt*. Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Andriessen, I., van der Ent, B., van der Linden, M., & Dekker, G. (2015). *Op afkomst afgewezen*. Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Beaton, A. M., & Tougas, F. (2001). Reactions to affirmative action: Group membership and social justice. *Social Justice Research*, 14(1), 61-78.
- Biernat, M., Vescio, T. K., & Theno, S. A. (1996). Violating American values: A "value-congruence" approach to understanding outgroup attitudes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 32, 387-410.
- Bobo, L. (1983). White's opposition to busing: Symbolic racism or realistic group conflict? *Journal of Personality and Social Psychology*, 45, 1196-1210.
- Boog, I., Dinsbach, W., van Donselaar, J. & Rodrigues, P.R. (2009). *Monitor Rassendiscriminatie. Art. 1 & Anne Frank Stichting: Universiteit Leiden*.
- Bowser, B.P. (1981). "Racism and Mental Illness: An Exploration of the Racist's Illness and the Victim's Health." Pp.107-113 in *Institutional Racism and Community Competence*, Chapter 11, DHHS Publ. No. (ADM) 81-907, edited by Oscar Barbarin, Paul R. Good, O. Martin Pharr, and Judith A. Siskind. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.
- Bratter, J. L., & Eschbach, K. (2006). 'What about the couple?' Interracial marriage and psychological distress. *Social Science Research*, 35(4), 1025-1047.
- Broman, C. L. (1997). Race-related factors and life satisfaction among African Americans. *Journal of Black Psychology*, 23(1), 36-49.
- Brown, T.N. (1998). *Racial Stratification and the Mental Health Status of African American and White American in Detroit, Michigan*. PhD. dissertation, Department of Sociology, University of Michigan, Ann Arbor.
- CBS (2013). Statline: Beroepsbevolking; behaald onderwijs naar herkomst, geslacht, en leeftijd. 2013. Geraadpleegd: 16-6-2015.
- CBS Statline. (2014). Bevolking; Generatie, geslacht, leeftijd en herkomstgroupering, 1 januari 2014. Geraadpleegd: 12-04-2015.
- CBS (2015). Statline: Bevolking; generatie, geslacht, leeftijd en herkomstgroupering, 1 januari 2015. Geraadpleegd 16-6-2015.

- Collins, S. M. (1993). Blacks on the Bubble. *The Sociological Quarterly*, 34(3), 429-447.
- Cross, H., Kenney, G., Mell, J., & Zimmerman, W. (1989). Differential treatment of hispanic and anglo job seekers: Hiring practices in two cities. *Washington, DC: Urban Inst.*
- Delgado, A.K. (1982). "On Being Black". Pp. 109–116 in *Effective Psychotherapy for Low-Income and Minority Patients*, edited by Frank X. Acosta, Joe Yamamoto, and Leonard A. Evans. New York, NY: Plenum Press.
- Dijkstra, P., Kalmijn, M., Knijn, T., Liefbroer, A., & Mulder, C. (2005). *Codebook of the Netherlands Kinship Panel Study: A multi-actor, multi-method panel study on solidarity in family relationships, wave 1*. Den Haag: Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute.
- Dovidio, J.F., Glick, P., Rudman, L., (2005). *On the Nature of Prejudice*. Malden: Blackwell Publishing Ltd, 278-286.
- Edwards, L. M., & Romero, A. J. (2008). Coping with discrimination among Mexican descent adolescents. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 30(1), 24-39.
- Eldering, D. R. L. (1999). Integratie van allochtonen: een kwestie van lange termijn. *Christen democratische verkenningen*, 24.
- Esses, V. M., Haddock, G., & Zanna, M. P. (1993). Values, stereotypes, and emotions as determinants of intergroup attitudes. In D. M. Mackie & D. L. Hamilton (Eds.), *Affect, cognition, and stereotyping: Interactive processes in group perception* (pp. 137-166). New York: Academic Press
- Esses, V. M., Hodson, G., & Dovidio, J. F. (2003). Public attitudes toward immigrants and immigration. In C. M. Beach, A. G. Green, & J. F. Reitz (Eds.), *Canadian immigration policy for the 21st century* (pp. 507-536). Montreal, Canada: McGill-Queen's Press.
- RADAR. (2014). *Factsheet Rassendiscriminatie*. Antidiscriminatiebureau RADAR: Rotterdam.
- Fanon, F. (1968). *The Wretched of The Earth*. New York: Grove Press.
- Feagin, J. R., & Eckberg, D. L. (1980). Discrimination: Motivation, action, effects, and context. *Annual Review of Sociology*, 1-20.
- Feagin, J.R. (1991). "The Continuing Significance of Race: Anti-Black Discrimination in Public Places." *American Sociological Review*, 56: 101–116.
- Fernando, S. (1984). "Racism as a Cause of Depression." *International Journal of Social Psychology*, 30: 41–49.
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention and behavior: An introduction to theory and research*.
- Fix, M. & Struyk, R.J. (1993). *Clear and Convincing Evidence: Measurement of Discrimination in America*. Washington, DC: Urban Inst.
- Gay, C. (2004). Putting race in context: Identifying the environmental determinants of black racial attitudes. *American Political Science Review*, 98(04), 547-562.
- Gary, L.E. (1991). "The Mental Health of African Americans: Research Trends And Directions." Pp. 727–745 in *Black Psychology*, 3rd edition, Chapter 9, edited by Reginald L. Jones. Berkeley, CA: Cobb and Henry Publishers.

- Gordon, M. (1964). *Assimilation in American Life*. New York: Oxford University Press.
- Greene, M. L., Way, N., & Pahl, K. (2006). Trajectories of perceived adult and peer discrimination among Black, Latino, and Asian American adolescents: patterns and psychological correlates. *Developmental psychology*, 42(2), 218.
- Grier, W.H. and Cobbs, P.M. (1968). *Black Rage*. New York: Basic Books.
- Hibbler, D. K., & Shinew, K. J. (2002). Interracial couples' experience of leisure: A social network approach. *Journal of Leisure Research*, 34(2), 135-156.
- Hohmann-Marriott, B. E., & Amato, P. (2008). Relationship quality in interethnic marriages and cohabitations. *Social Forces*, 87(2), 825-855.
- Huijnk, W. J. J., & Dagevos, J. M. (2012). *Dichter bij elkaar?: de sociaal-culturele positie van niet-westerse migranten in Nederland*. Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Huynh, V. W., & Fuligni, A. J. (2010). Discrimination Hurts: The Academic, Psychological, and Physical Well-Being of Adolescents. *Journal of Research on adolescence*, 20(4), 916-941.
- Hwang, S.S., Saenz, R., Aguirre, B.E. (1995). The SES-selectivity of interracially married Asians. *Int. Migr. Rev.* 29:469-91.
- Integratienota 'Integratie, binding, burgerschap'. (2011). Rijksoverheid.
- Jackson, J.S., Brown, T.N., Williams, D.R., Torres, M., Sellers, S.L. & Brown, K. (1996). "Perceptions and Experiences of Racism and the Physical and Mental Health Status of African Americans: A Thirteen Year National Panel Study." *Ethnicity and Disease*, 6: 123–138.
- Johnson, W. R., & Warren, D. M. (1994). *Inside the mixed marriage: Accounts of changing attitudes, patterns, and perceptions of cross-cultural and interracial marriages*. University Pr of America.
- Kalmijn M. (1991). Status homogamy in the United States. *Am. J. Sociol.* 97:496-523.
- Kalmijn M. (1991). Shifting boundaries: trends in religious and educational homogamy. *Am. Sociol. Rev.* 56:786-800.
- Kalmijn, M. (1998). Intermarriage and homogamy: Causes, patterns, trends. *Annual review of sociology*, 395-421.
- Kouri, K. M., & Lasswell, M. (1993). Black-white marriages: Social change and intergenerational mobility. *Marriage & Family Review*, 19(3-4), 241-255.
- Landrine, H. & Klonoff, E.A. (1996). "The Schedule of Racist Events: A Measure of Racial Discrimination and a Study of its Negative Physical and Mental Health Consequences." *Journal of Black Psychology*, 22: 144–146.
- Landry, B. (1987). *The new black middle class*. Univ of California Press.
- Langford, T., & Ponting, J. (1992). Canadians' responses to aboriginal issues: the roles of prejudice, perceived group conflict and economic conservatism. *Canadian Review of Sociology/Revue canadienne de sociologie*, 29(2), 140-166.

- Lee, S. M., & Edmonston, B. (2005). *New marriages, new families: US racial and Hispanic intermarriage* (Vol. 60). Washington, DC: Population Reference Bureau.
- Liang, Z., & Ito, N. (1999). Intermarriage of Asian Americans in the New York City region: Contemporary patterns and future prospects. *International Migration Review*, 876-900.
- Loury, G.C. (2002). *The Anatomy of Racial Inequality*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
- McLaren, L. M. (2003). Anti-immigrant prejudice in Europe: Contact, threat perception, and preferences for the expulsion of migrants. *Social Forces*, 81, 909-936.
- Kinder, D. R., & Sears, D. O. (1981). Prejudice and politics: Symbolic racism versus racial threats to the good life. *Journal of Personality and Social Psychology*, 40, 414-431.
- Martens, E. P. (1999). *Minderheden in Beeld (SPVA-98)*. Rotterdam: Instituut voor Sociologisch Economisch Onderzoek (ISEO).
- McCarthy, J. D. and Yancey, W.L. (1971). "Uncle Tom and Mr. Charlie: Metaphysical Pathos in the Study of Racism and Personal Disorganization." *American Journal of Sociology*, 76: 648-672.
- McConahay, J. B. (1982). Self-interest versus racial attitudes as correlates of anti-busing attitudes in Louisville: Is it the buses or the blacks? *Journal of Politics*, 44, 692-720.
- McNamara, R. P., Tempenis, M., & Walton, B. (1999). *Crossing the line: Interracial couples in the South* (No. 125). Greenwood Publishing Group.
- McPherson, M., Smith-Lovin, L., & Cook, J. M. (2001). Birds of a feather: Homophily in social networks. *Annual review of sociology*, 415-444.
- Mendoza-Denton, R., Downey, G., Purdie, V. J., Davis, A., & Pietrzak, J. (2002). Sensitivity to status-based rejection: implications for African American students' college experience. *Journal of personality and social psychology*, 83(4), 896.
- Merton, R.K. (1941). Intermarriage and the social structure: Fact and theory. *Psychiatry*, 4(3), 361-374.
- Mossakowski, K. N. (2003). Coping with perceived discrimination: does ethnic identity protect mental health?. *Journal of health and social behavior*, 318-331.
- Noh, S., Beiser, M., Kaspar, V., Hou, F. & Rummens, J. (1999). Perceived Racial Discrimination, Depression, and Coping: A Study of Southeast Asian Refugees in Canada. *Journal of Health and Social Behavior*, 40: 193-207.
- Ogbu, J. U. (1991). Low school performance as an adaptation: The case of Blacks in Stockton, California. *Minority status and schooling: A comparative study of immigrant and involuntary minorities*, 249-285.
- Overheid.nl. (sd). *Wet- en regelgeving: Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie, New York, 07-03-1966*. Opgeroepen op April 20, 2015, van [www.wetten.overheid.nl: http://www.wetten.overheid.nl/BWBV0002911/](http://www.wetten.overheid.nl/BWBV0002911/)
- Pager, D., & Shepherd, H. (2008). The sociology of discrimination: Racial discrimination in employment, housing, credit, and consumer markets. *Annual review of sociology*, 34, 181.
- Parker, S. & Kleiner, R. (1966). *Mental Illness in the Urban Negro Community*. New York: Free Press.

- Pascoe, E. A., & Richman, L. (2009). Perceived discrimination and health: a meta-analytic review. *Psychological bulletin*, 135(4), 531.
- Plant, A. E., & Devine, P. G. (2003). The antecedents and implications of interracial anxiety. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29, 790-801.
- Porterfield, E. (1978). *Black and White mixed marriages*. Burnham Inc. Publications.
- Powers, D. A., & Ellison, C. G. (1995). Interracial contact and black racial attitudes: The contact hypothesis and selectivity bias. *Social Forces*, 74(1), 205-226.
- Qian, Z. (2005). Breaking the last taboo: Interracial marriage in America. *Contexts*, 4(4), 33-37.
- Riek, B. M., Mania, E. W., & Gaertner, S. L. (2006). Intergroup threat and outgroup attitudes: A meta-analytic review. *Personality and Social Psychology Review*, 10(4), 336-353.
- Root, M. (2001). *Love's revolution*. Temple University Press, Philadelphia, PA.
- Rosenblatt, P. C., Karis, T. A., & Powell, R. D. (1995). *Multiracial couples: Black and White voices*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Sanches, M. R. (1997). *De houding van Marokkaanse, Surinaamse en Turkse jongeren ten opzichte van sociale grenzen*. Stichting Kinderstudies.
- Scheffer, P. (2000). Het multiculturele drama. *NRC Handelsblad*, 29-01-2000.
- Sherif, M., Sherif, C.W. (1969). *Social Psychology*. Harper & Row, New York.
- Slegers, F. (2007). *In debat over Nederland: veranderingen in het discours over de multiculturele samenleving en nationale identiteit* (Vol. 34). Amsterdam University Press.
- Smith, E.M.J. (1985). "Ethnic Minorities: Life Stress, Social Support, and Mental Health Issues." *The Counseling Psychologist*, 13: 537-579.
- Song, M. (2009). Is intermarriage a good indicator of integration?. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35(2), 331-348.
- Spickard, P. R. (1989). *Mixed blood: Intermarriage and ethnic identity in twentieth-century America*. Univ of Wisconsin Press.
- Staples, R. (1992). Black & White: Love and Marriage interracial relationships: A convergence of desire and opportunity. In: Borgatta, E.F. & Borgatta, M.L. (Eds.), *Encyclopedia of Sociology* (pp.968-974). New York: Macmillan.
- Steele, C. M. (1997). A threat in the air: How stereotypes shape intellectual identity and performance. *American psychologist*, 52(6), 613.
- Stephan, W. G., & Stephan, C. W. (1996). Predicting prejudice. *International Journal of Intercultural Relations*, 20, 409-426.
- Stephan, W. G., & Stephan, C. W. (2000). An integrated theory of prejudice. In S. Oskamp (Ed.), *Reducing prejudice and discrimination: The Claremont Symposium on applied social psychology* (pp. 23-45). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

- Stephan, W. G., Ybarra, O., & Bachman, G. (1999). Prejudice toward immigrants. *Journal of Applied Social Psychology*, 29 (11), 2221-2237.
- Thompson, S.V.T. (1996). "Perceived Experiences of Racism as Stressful Life Events." *Community Mental Health Journal*, 32: 233-33.
- Tidwell, B.J. (1990). *The Price: A Study of the Costs of Racism in America*. Washington, DC: The Urban League.
- Tougas, F., Brown, R., Beaton, A. M., & Joly, S. (1995). Neosexism: Plus ca change, plus c'est pareil. *Personality and social psychology bulletin*, (21), 842-849.
- Turner, M. A., Fix, M., & Struyk, R. J. (1991). *Opportunities denied, opportunities diminished: Racial discrimination in hiring*. The Urban Insitute.
- Veldboer, L. JW Duyvendak en C. Bouw. (2007). *De mixfactor. Integratie en segregatie in Nederland*. Boom: Amsterdam.
- Vervoort, M., Havekes, E., & Dagevos, J. (2010). *Maakt de buurt verschil?: de relatie tussen de etnische samenstelling van de buurt, interetnisch contact en wederzijdse beeldvorming*. Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Watts, M. W. (1996). Political xenophobia in the transition from socialism: Threat, racism, and ideology among East German youth. *Political Psychology*, 17, 97-126.
- Williams, D.R., James, Y.Y., Jackson, S. & Anderson, N.B. (1997). "Racial Differences in Physical and Mental Health: Socio-economic Status. Stress and Discrimination." *Journal of Health Psychology*, 2: 335-351.
- Wilson, F. D., Tienda, M., & Wu, L. (1995). Race and unemployment: Labor market experiences of black and white men, 1968-1988. *Work and Occupations*, 22(3), 245-270.
- Wilson, T. (2001) Americans' views on immigration policy: Testing the role of threatened groups interests. *Sociological Perspectives*, 44, 485-501.
- Wong, C. A., Eccles, J. S., & Sameroff, A. (2003). The influence of ethnic discrimination and ethnic identification on African American adolescents' school and socioemotional adjustment. *Journal of personality*, 71(6), 1197-1232.
- Zarate, M.A., Garcia, B., Garza, A.A., & Hitlan, R. T. (2004). Cultural threat and perceived realistic group conflict as dual predictors of prejudice. *Journal of Experimental Social Psychology*, 40, 99-105.

Bijlage 1. Beschrijvende statistieken.

	N	Minimum	Maximum	Gemiddelde/ Percentage
Mate van discriminatie	2395	1	5	2,07
Interetnische relatie	2395	0	1	17,3%
Turken	2395	0	1	32,1%
Marokkanen	2395	0	1	28,6%
Surinamers	2395	0	1	22,5%
Antillianen	2395	0	1	16,8%
Opleidingsniveau	2395	1	4	2,15
Uitkering	2395	0	1	30,8%
Hindoe	2395	0	1	6,7%
Islamitisch	2395	0	1	59,8%
Christelijk	2395	0	1	17,5
Overig religie	2395	0	1	1,4%
Geen religie	2395	0	1	14,6%
Leeftijd	2395	15	84	41,28
Man	2395	0	1	49,3%
Getrouwd	2395	0	1	85,8%
Zelfperceptie integratie	2395	1	3	2,66
Taalvaardigheid	2395	1	3	2,43
Kijkgedrag NL tv	2395	1	6	5,09
Zelfidentificatie	2395	1	5	2,58
Contact autochtonen	2395	1	5	3,65
Groepsdiscriminatie	2395	1	5	2,92
Houding t.o.v. Autochtonen	2395	0	100	66,81
Valid N (listwise)	2395			

Bijlage 2. Gegevens participanten interviews*

Respondent	Leeftijd	Geslacht	Afkomst
1	26	vrouw	Tunesië
2	31	man	Nederlandse Antillen
3	25	vrouw	Turkije
4	27	man	Suriname

* Om privacy redenen is de informatie over de interviewrespondenten beperkt tot leeftijd, geslacht en het land van herkomst.

Bijlage 3. Itemlijst expertinterviews.

Items over beide partners:

- Geslacht van beide partners
- Leeftijd beide partners
- Etniciteit beide partners
- Religie beide partners
- Opleidingsniveau beide partners

Items over participant:

- Generatie
- Zelfperceptie Integratie
- Mate contact met autochtonen
- Houding ten opzichte van autochtonen
- Zelfidentificatie
- Vooroordelen
- Discriminatie
- Ontmoetingsomgeving partner
- Reacties sociaal netwerk op relatie
- Als interetnische relatie: Vooroordelen en discriminatie omtrent relatiestatus